

Németh József

A Göcseji Falumúzeum létrehozása

2008 – a Falumúzeum történetében az évfordulók esztendeje. Fél évszázada, hogy elhatározással érett: a Káváson lebontásra szánt szép oromzatú házat nem kellene veszni hagyni, célszerűbb lenne áttelepíteni Zalaegerszegre, körülötte szabadtéri néprajzi múzeumot létrehozni. Épp 45 éve, 1963 júniusában Zala Megye Tanácsának Végrehajtó Bizottsága határozatba foglalta abbéli szándékát, hogy a megyeszékhelyen szabadtéri néprajzi múzeumot létesít. Augusztusban lesz négy évtizede, hogy az intézmény megnyitotta kapuit.

Létrehozáskor inkább a munka, mintsem annak dokumentálása volt fontos. A hajdani közreműködők sora azóta megfogyatkozott, az emlékek is fakulnak. E sorok írója kezdetektől tanúja, 1960 decembere óta szerény részese is lehetett e sosemvolt, mégis hiteles kis falu előkészítésének, építésének, később fenntartásának gondjaitól sem menekülhetett. Kötelességének érzi, hogy a szétszórt dokumentumok fontosabbját összegyűjtse, a résztvevők nevét megőrkítse, a valós – vagy általa annak tartott – tanulságok egy részét papírra vesse.

I. Az előzmények

1896-ban a millenniumi kiállításon 24 megyéből 24 házat, teljes portát, gazdasági épületeket is bemutattak. Az épületeket Jankó János választotta ki. Göcsejt egy mikeskarácsonyfai ház képviselte. Kerített ház volt, kéményesre alakítva. Másolatának elkészítését – mint az ezredéves kiállítás többi 23 házáét is – a vármegyék biztosították. Feltehetően takarékosági okokból nem a teljes portát építették meg, hanem csak annak lakószárnyát. Berendezéséről is a vármegye gondoskodott, szobájában és konyhájában bábukon mutatták be a népviseletet, de nem a bizonyára szegényesebb mikeskarácsonyfait, hanem a látványosabb kiskomáromit.¹

Az 1930-as évekből – a gyöngyösbokréta idejéből –

ismerjük az első kísérleteket az állandó szabadtéri néprajzi múzeumok létrehozására. E szándék megvalósulása volt a palóc ház áttelepítése a balassagyarmati múzeum kertjébe (1932), valamint a bakonyi ház felépítése a veszprémi múzeum mellett (1935.) Több tanulmány is foglalkozott e témával, köztük Viski Károlyé² és Vargha Lászlóé.³ Ebben az évtizedben írták ki Budapesten a lebontandó Tabán rendezésének tervpályázatát. Ekkor merült fel az ötlet, hogy az egész területet parkosítsák, és abban helyezték el az országos szabadtéri néprajzi múzeum épületeit. Györfly István is ehhez hasonlóan a fővárosban szerette volna megvalósítani a magyar népi építészet bemutatását. Lehetőség szerint az eredeti épületeket áttelepíteni, ha ez nem megoldható, akkor pontos másolatukat felépíteni. 1938-ban a tenyészállatvásár magyar falujában a göcseji építkezést egy zebeckei ház másolata szemléltette. Kevés adat maradt fenn róla, valószínű, hogy nem törekedtek a teljes hűségre, noha Gönyey Sándor szerint a zalai hajlék a hitelesebbek közé tartozott.⁴

Tóth János, Szombathely főmérnöke, a magyar népi építészetnek már ekkor is elismert kutatója indítványozta először a zalai szabadtéri múzeumot: „Sem Őrségnek, sem Göcsejnek, sem a Rábaköznek nincsen ilyen értelemben néprajzi múzeuma. Pedig a legtökéletesebb néprajzi múzeumot így lehetne megvalósítani Szombathelyen, Zalaegerszegen, Sopronban s a többi néprajzi egység székvárosában is. Idegenforgalmi látványosság is lenne, tehermentesítené a meglévő, túlszűfolt múzeumokat, nem jelentene komoly költséget, példakép lehetne a vidéki kőműves- és építőmesterek s felkiáltójel az építőművészek számára. A falvak népének öntudatát és a hagyományokhoz való egészséges ragaszkodást pedig növelné.”⁵ 1940 februárjában Szombathelyen az alispáni értekezleten Pável Ágoston ennek szellemében vetette fel a „skanzenszerű népház” felépítésének tervét, amely Szombathely városának első rendű idegenforgalmi látványossága lenne. Ebben

a házban kellene elhelyezni a szombathelyi múzeum néprajzi anyagát. A javaslat akkor nem keltett visszhangot, többek közt azért sem, mert ekkoriban már megkezdődött a második világháború.

Még 1935-ben Zalaegerszegen a település rendezett tanácsú várossá nyilvánításának 50. évfordulója alkalmából Göcseji Napok elnevezéssel akkor nagyszabásúnak számító ünnepségeket rendeztek. Zalaegerszeg ekkor vállalta első alkalommal, hogy Göcsej központjának érzi magát, s fontosnak tartja a környék népi hagyományainak őrzését. Noha Malonyai Dezső népművészeti sorozatának dunántúli kötete, Gönczi Ferenc 1914-ben megjelent Göcsej – Hetés monográfiája már megörökítette a táj értékeit, a 30-as évek közepéig az itt élők inkább restellték, mintsem öntudattal vallották volna göcseji voltukat. 1935 táján azonban több helyen alakítottak itt is gyöngyösbokrétát, Serényi Árpád kiállításokra vitte az itt készült szép felvételeket, melyeket aztán Fára József vármegyei levéltáros illusztrációként használt a táj értékeit bemutató előadásaihoz. A város értelmisége újra nekirugaszkodott a múzeumalapításnak, ezzel egy időben felmerült a múzeumépítés szándéka is. Antal Dezső elkészítette ennek látványtervét, tetszetős, színes akvarellben meg is festette. U alaprajzú, szalmatetőű épületet álmódott: két, festett oromzatú házzal körülfogott udvart hátulról egy – talán téglából készült – összekötő szárny zárt volna le. Mindhárom oldal elé faragott oszlopokkal alátámasztott pitvart rajzolt. Az egyik változatban az udvar közepére kisméretű, gazdagon díszített haranglábat is javasolt.⁶ A város képviselőtestülete 1935. március 27-én a következő határozatot szentesítette: „Az Antal Dezső építész-mérnök által készített és a képviselőtestületnek bemutatott göcseji ház tervéi szerint csak abban az esetben létesítjük a göcseji házat, ha az ehhez szükséges faanyagot és készpénzkiadásokat a polgármester gyűjtésekből elő tudja teremteni. Ebben az esetben a város a göcseji házhoz a szükséges téglát, homokot, meszet és kavicsot rendelkezésre fogja bocsátani, a munkát pedig a városi inségakció keretében házilag fogja elvégeztetni. Ha a fenti feltételek nem állnak be, a Göcseji Ház építését meg sem szabad kezdeni.”⁷

A szabott feltételek nem álltak be, a ház nem épült fel. A Göcseji Hét látogatóit mégis egy teljes kis falu látványa fogadta. Két felsőkereskedelmi iskolai tanuló pontos felmérések alapján agyagból elkészítette, kiégette, kiszínezte Zebecke minden házának, melléképületének makettjét, s terepasztal- szerűen elrendezve kiállította. (A házak modelljei kalandos úton fennmaradtak, s fél század múlva a Göcseji Múzeum megyetörténeti kiállításán újra a közönség elé kerültek. Itt látta azokat újra az egyik készítő, az 1956-ban Kanadába került, onnét hazalátogató Végh Endre.)

A Göcseji Hét vendégei gazdag népművészeti kiállítást is láthattak. Fára József a vármegye és város csekély anyagi támogatásával gazdag népművészeti és népviseleti anyagot gyűjtött, ezek egy része később a Göcseji Gyűjteménybe került. (A háborús években javarészt eltűnt.)

A Mátyás király utca – Tomori Pál (akkor: Kemény Zsigmond) utca találkozásánál mégis sikerült felépíteni a nemesnépi harangláb másolatát. Igaz, a kor szellemét követve revíziós haranglábnak nevezték, avatására az akkor ünnepelt írófejdelmet, Herczeg Ferencet invitálták. (Az építmény mindössze 15 esztendő ért meg, 1950 körül leégett.) 1942–43-ban az ONCSA házak nagyobb részét a göcseji építészet stílusában, azokat utánozva tervezték, s a páterdombi épületegyütteshez még a tájban megszokott feszületet is felállították. Érdekes adalék, hogy a sikeres zalai köoolajkutatás nyomán létrejött bázakerettyei MAORT lakótelep otthonain, ma művelődési házként működő tisztviselői kaszinói épületén is megjelentek a göcseji faházak festett, faragott homlokzatainak motívumai.

II. A feltételek

Az elmúlt években többen megkérdezték: mi tette lehetővé, hogy épp Zalaegerszegen jött létre hazánkban az első szabadtéri néprajzi múzeum. A város az egyik legkisebb megyeszékhely volt, 1950 előtt mindössze 15.000 lakossal, rossz közeledéssel, számottevő ipar nélkül, alig érzékelhető idegenforgalommal, maroknyi értelmiséggel, kevés művelődési intézménnyel.

A millennium óta többször is nekilendülő buzgalom sem volt elegendő arra, hogy tartósan működő múzeum erősödjön meg. 1950-ben is csak a minisztérium döntése hozta létre az intézményt. Az ugyanakkor újra rajzolt megyehatárokon kívül rekedt a tekintélyes, szép épületben működő keszthelyi múzeum, amely csak 1978-ban került vissza Zala megyéhez. Noha alapítását 1919-től számította, s néhány szorgos városi tisztviselő és tudós piarista tanár elhivatottságának köszönhetően értékes gyűjteményt mondhatott magáénak, csak ekkoriban vált főhivatású szakemberrel rendelkező intézménnyé a nagykanizsai közgyűjtemény is. Még 12 év múlva, a tanácskiadások idején is Zalaegerszegen és Nagykanizsán egyaránt 1-1 néprajzos jelentette a tudós személyzetet. Az átadást rögzítő jegyzőkönyv szakmai tanácsként azt tartalmazta, hogy nagyobb épület, restaurátor műhely és hozzá szakember, több támogatás szükségeltetik. Az országba egyedül itt nem lehetett megalakítani a megyei múzeumi szervezetet, erre még kilencesztendőnyi erőgyűjtésre volt szükség. Az a furcsa helyzet alakult ki, hogy az ország leg-

gyengébb megyei múzeumi hálózatának keretében jött létre az ország első szabadtéri néprajzi múzeuma.⁸ Mivel magyarázható ez?

1. Közhelynek számít, hogy az 1919 után kicsire zsugorított haza egyik legérdekesebb, legtöbb ősi sajátosságot megőrzött vidéke Göcsej volt. Peremhelyzete, elzártsága, silány szántóföldje, sokat emlegetett gyatra útjai miatt lassabban fordult itt a történelem kereke. A gazdasági, társadalmi, szociológia hátrány etnográfiai értéket jelentett: az itt élők életmódja, lakáskultúrája, hiedelemvilága, nyelve jóval több archaikus vonást őrzött meg, mint a szerencsésebb sorsú, módosabb vidékeken történhetett. 1937, különösen 1954 után azonban a táj életében alapvető változások következtek be.

Előbb Göcsej déli, másfél évtizeddel később északi részén, Egerszeg közelében is sikeres volt a kőolaj-kutatás. Az ország egyik legelmaradottabb civilizációjú megyéjében megjelent a legmodernebb technika: a 45 méteres fűrtornyok a templomtornyok, a vontató traktorok a zsúptetős házak fölé magasodtak. Nemcsak a villany terjedt el, hanem a gázfűtés is. Előbb Bázakerettyén, Lovászában, majd Gellénházán a boronafalú házak, pajták mögött olajos lakótelep létesült, strandfürdővel, emeletes művelődési házzal. (Talán nem lehet véletlen, hogy a Falumúzeum létesítését több olajipari vállalat is hathatósan segítette.)

A hagyományos göcseji lakóház anyaga, alaprajza okán nem volt alakítható, bővíthető, alkalmatlan volt a megváltozott igények kielégítésére. Hamarosan megkezdődött az elavult hajlékok tömeges bontása. Nemcsak a falvak képe változott meg, hanem a megyeszékhelyé is. A ruhagyár, a tejipari vállalat, a kőolaj-finomító több ezer embernek adott munkát, lassanként lakást is. A hagyományos városmagon kívül, a ruhagyár és a laktanya szomszédságában négyszintes lakóházak sora emelkedett, fél évtized alatt vitatható szépségű, de a korábbiaknál jóval kényelmesebb életkörülményeket adó lakások épültek. 1960 után gyors ütemben szaporodtak a kertés lakóövezet házai is.

Az itt élők számára a város- és falukép változása, az életmód átalakulása látványosan gyors volt, személyes élménnyé vált. A kis göcseji falvak zsúptetős otthonaiból mind többen költöztek az ipari üzemekkel bővülő megyeszékhely emeletes házaiba. A változás örömet, zavart, néha tragédiákat is okozott, de nosztalgiait is ébresztett. Azt az inkább sejtelmet, mint tudatos törekvést, hogy jobb az új, de meg kellene valamit őrizni a múltból, a gyermekkor világából is.

2. A megyeszékhely személyi adottságai sem alakultak rosszul. A megyei tanács elnöke ez idő tájt jó szándékú, de hiányos műveltségű, szűk látókörű ember volt, helyettese azonban dr. Hadnagy László.⁹ Ő Szombathelyen született 1921-ben. A vasi megye-

székhely jó hírű premontrei szerzetesi iskolájában érettségizett, a budapesti egyetemen szerzett magyarlatin szakos tanári diplomát. 1944-ben jelent meg doktori disszertációja Fábchich Józsefről. Pályáját szülővárosában kezdte, népi kollégiumi igazgató, városi szabadművelődési előadó volt. Az évtized végén Zalaegerszegre helyezték, a megyei tanács népművelési osztályának vezetője, 1954-től a tanács elnökhelyettese lett. Műveltségével, igényességével, taktikai, diplomáciai érzékével messze kimagaslott a korszak hasonló vezetői közül. Helyzetét erősítette, hogy 1957–1962 között a megyei pártbizottság első titkára Darabos Iván volt.¹⁰ Szobrásznak készült, 1953–1956 között az Elnöki Tanács titkára, rövid ideig népművelési miniszterhelyettes. Nem volt kiemelkedő képességű politikus, de jó szándéka, fogékonysága megértővé tette Hadnagy törekvései iránt. Ő jegyezte a Göcseji Múzeum 1960-ban megjelent kötetének – stílusából ítélve Hadnagy által sugallt – előszavát is. 1957-ban így alakulhatott meg a Zalai Együttes, ennek ének-, tánc- és zenekara, 1962-ben elkezdődhetett az országban elsőként a földrajzi nevek, egy év múlva a megye helytörténeti lexikonának adatgyűjtése is. (Előbbi 1965-ben jelent meg, utóbbi mindmáig kéziratban.) Darabos utóda, Varga Gyula is nyitott volt a kultúra iránt.

Ugyancsak Hadnagy támogatta a zalai szabadtéri néprajzi múzeum létrehozását. Tóth János jó érzékkel nyerte meg őt az ügy szövetségeseül. Tehette ezt azért is, mert – legalábbis egyoldalú – kapcsolatuk már Szombathelyen megkezdődött. Hadnagy diákkorában Tóth a vasi megyeszékhely sokat szereplő, sok művelődési ügyben elismert személyisége volt. Nemcsak mérnökként, hanem költőként, festőként is számon tartották.¹¹ Hadnagy nyilván Tóth Jánosnak a Vasi Szemlében megjelent Így épít a vasi nép¹² című sorozatára emlékezve támogatta őt abban, hogy bejárja Göcsej falvait, feltárja annak építészeti értékeit. E célra nagyon gyakran saját hivatali kocsiját bocsátotta Tóth – vele Szentmihályi Imre – rendelkezésére. A Göcsej népi építészete című kötet 1965-ban jelent meg a Műszaki Könyvkiadó gondozásában, de Zala Megye Tanácsának megrendelésére és költségén.¹³

Hadnagyot 1962 tavaszán művelődési miniszterhelyettesé nevezték ki. Új munkáját is nagy energiával kezdte, számos olyan folyamatot indított el, melyek csak a következő években teljesezhetnek ki. Ezek megvalósulását nem érthette meg, új munkakörében egy nap híján egy esztendő jutott számára. 1963. április 9-én váratlanul meghalt. Később nevét Zalaegerszegen utcátáblára írták fel, de halála után 30 évvel a tájékozatlanságból táplálkozó politikai ostobaság letörölte onnét. (Szombathely térképén ma is ott látom a Hadnagy utcát, ahogy iskolatársáét, Vályi Péterét is.)

Hadnagy utóda Kiss Gyula, a művelődési osztály korábbi vezetője lett. Rendkívül ambiciózus, de felületes műveltségű, ellentmondásos, szertelen, kisebbségi érzéseit nem egyszer agresszív kirohanásokkal leplező egyéniség volt. Képtelen volt átgondoltnabb, nagyobb távú munkára, de elemében volt, ha egy-egy akcióba vehetett részt. Szerette a látványos kampányokat. Szerencsére hiúsága is arra sarkallta, hogy az elődje által megkezdett munkákat sikerre vigye. A falumúzeum létrehozását is ennek tekintette. Rengeteg energiát áldozott rá, általában az apró részletekbe is beavatkozva, de hivatali hatalmával nagyon gyakran intézményesen megoldhatatlannak tűnő ügyeket is sikerre vezényelve. Négy évtized távolából ma már megítélhető: nélküle a falumúzeum akkor biztosan nem, lehet, hogy később sem jöhetett volna létre.

Tóth János, a falumúzeum szellemi atyja Zalaegerszegen született 1899-ben. Épp Hadnagy születési évében, 1921-ben szerzett építészmérnöki diplomát, majd három évtizeden át Szombathely főmérnöke. Az 1930-as években Zalai Tóth néven már ismert költő, festő, a népi építészet becsült kutatója, 1942-től a szegedi egyetemen magántanár. 1945-től különböző beosztásokban dolgozott, 1957–65 között az Építési Minisztérium Műemléki Osztályának munkatársa.

Az Így épít a vasi nép (1938), A magyar falu építőművészete (1954) című köteteit 1961-ben követte a Népi építészetünk hagyományai. Már a Falumúzeum építésével egy időben, 1965-ben jelent meg a Göcsej népi építésze, hat évvel később, a Vasi Múzeumfalú megnyitása előtt Az Őrségek népi építésze. Az Építési Minisztériumban dolgozva már nemcsak szakmai rangjára, hanem főnöke, Perczel Károly fősztályvezető segítségére is támaszkodhatott.

A mára kialakult gyakorlatra gondolva szokatlannak tűnhet, hogy a szabadtéri néprajzi múzeum előkészítésében milyen kis szerep jutott a múzeumnak. (Később, más okokból, hasonlóan történt Somogy megyében is.) Az akkori körülmények azonban ezt érthetővé teszik. A Göcseji Múzeum mögött akkor még egy évtizedes múlt sem állt: 1950-ben jött létre. Igazgatója Dr. Szentmihályi Imre néprajzos volt.¹⁴ Fiatal, tette kész szakember, akinek munkába állásakor nemcsak a gyűjtemény hiányzott, hanem a múzeumi hagyomány is rendkívül erőtlen volt. Szentmihályi nagy érdemeket szerzett a néprajzi értékek mentésében, a gyűjtemény létrehozásában, az akkor már gyorsan pusztuló népi építészet értékeinek dokumentálásában. Munkáját azonban több tényező is nehezítette. A városban alig volt érdemi művelődési intézmény, csak ekkor szervezték a könyvtárat, a művelődési házat. Kevés volt az értelmiség, a korábbi vezető tisztviselők többségét megfosztották hivatalától, a város 1918–1935 között sok érdemet szerzett

polgármestere 75 éves korában egy Jánka-hegyi prészházba húzhatta meg magát. Az igazgatót is sokan bizalmatlanul fogadták. Városkörnyéki földbirtokos családból származott, osztályidegennek tartották. Előfordult, hogy olyan vezetővel kellett tárgyalnia, aki egy évtizeddel korábban Szentmihályiék földjén volt részes arató. Mindezen túl az igazgatóból is hiányzott a kapcsolatteremtő készség, bizalmatlan, nehezen oldódó, még szakmai berkekben is társtalan ember volt. E tulajdonsága főleg a falumúzeum építése során sok kemény összeütközés forrásává vált.

A kölcsönös tartózkodást erősítette, így a gondot fokozta, a hogy a múzeum 1962-ig kissé idegen test volt Egerszegen, hiszen nem városi vagy megyei intézmény volt, hanem a többször változó nevű művelődési minisztérium közvetlen fennhatósága alá tartozott.

III. Az első kísérlet (1958–1962)

1958-ban az Építésügyi Minisztérium számba vette az ország népi építészeti értékeit. E felmérés során került újra a figyelem előterébe a Zalaegerszeg-közeli Káváson lévő Dömök-féle ház. 1871-ben épült, szép boronafalú épület, faragott-festett oromzattal. Szentmihályi Imre már diákkorában felvételt készített róla. 1954-ben kiderítette, hogy eredetileg füstökonyhás volt, 1918-ban alakították kéményesre. 1958-ban tulajdonosa le akarta bontani, hogy helyén téglából építsen új otthont. A néprajzi-esztétikai értékekre hivatkozva Tóth János elérte, hogy gazdája nem kapta meg a bontási engedélyt. A műemlékvédő szakemberek először azt tervezték, hogy az épületet Káváson, egy szabad telekre helyezik át. Mivel a faluban erre alkalmas hely nem kínálkozott, felmerült, hogy Zalaegerszegen kellene újjáépíteni, s ez legyen egy jövőbeni szabadtéri múzeum épülete. A bontással, átépítéssel párhuzamosan Tóth János kidolgozta egy, a Május ligetben felépítendő göcseji építészeti gyűjtemény terveit is.

A hely kiválasztásában szerepet játszhatott, hogy e terület a város központjához is, a vasútállomáshoz is közel fekszik, egy barokk kápolnát körbefogó, 19. század eleji sírköveket is őrző műemléki védettségű temető mellett. E kis parkba tervezték a város vezetői a szabadtéri színpadot, s tőle nem messze egy fedett uszoda létesítése is szóba jött. Ennek érdekében melegvíz után is kutattak a Kálváriától nyugatra lévő, akkor még beépítetlen területen. A szabadtéri színpad itt nem épült meg, a fedett uszoda – meleg víz hiányában is – a Göcseji út északi oldalán, a strandfürdő nyugati oldalán 1969-ben készült el.

A Pénzügyminisztérium a kávési ház kártalanítási fedezetét biztosította, Zalaegerszeg Város Tanácsa az Építésügyi és a Művelődési Minisztérium hozzájárul-

lásával kisajátította és kötelezettséget vállalt annak felépítésére és fenntartására, rendeltetésszerű hasznosítására. A bontás 1959 nyarán megtörtént, az áttelepítést Czömpöl Antal ácsmester végezte. A munka műszaki felügyeletét, naponkénti művezetését a Városi Tanács mérnöke hivatali kötelezettségként látta el, Tóth János és Szentmihályi Imre többszöri szemlélésével. 1959. november 10-én sor került az építmény műszaki átvételére. Érdemes kissé részletesebben idéznünk ennek jegyzőkönyvéből.

„Mivel részletes felmérési rajz az épületről nem készült, az Építésügyi Minisztérium utólag állapította meg a pontos felmérési rajz elkészítéséhez a szükséges adatokat, a beszállított faanyagok, az ács által készített felmérési vázlat és a meglévő fényképek alapján. Az épület teljes restaurálásához szükséges, még hiányzó adatokat a Városi Tanács VB. Ipari és Műszaki Osztályának megbízottja szerezte be a Káváson hagyott anyagok felmérése alapján. Alulírottak megállapították a helyszíni szemlék alapján, hogy az épület a rekonstrukciós műszaki felmérési rajzok szerint készült el. A borona-falszerkezet néhány gerendáját ki kellett cserélni, s a többi az eredeti számozás sorrendjében került visszaépítésre. Megállapítást nyert, hogy az eredeti kávési boronaeépület, mely a homlokzati vésések tanúsága szerint 1871-ben épült, részben másodlagos faanyagú épület, ami főképpen abból volt látható, hogy az egyes boronagerendákon régi csapolások és egyéb bevágások voltak láthatók. Mivel az épület fagerendáinak egy része teljesen tönkrement, ezeket a kivitelező ács hasonló méretű, de megfelelő épségű bontott anyagból pótolta, gondosan ügyelve arra, hogy az új gerendák méretei a korábbiaknak megfeleljenek. A talpgerendák alatt beton alapfal készült szigetelő lemezzel, oly módon kivitelezve, hogy a beton alapfalak az épületet környező terepszint alatt maradjanak. Az épület nyílászáró szerkezetei, mennyezet- és mestergerendái, tetőszerkezete megfelelő javítással az eredeti állapotnak megfelelő helyre kerültek, csupán a szalufák egy részét kellett újakra cserélni, mivel korhadtak voltak. A lécezés is az eredeti állapotban került a tetőre. A főhomlokzat díszesen faragott és színezett gerendázata és deszkázata szinte teljesen épségben került eredeti helyére. Az épület zsúpfedése új anyagból készült, kivételesen gondos, szakszerű kivitelezésben. Az épület konyhája füstös volt, melyet 1918-ban alakítottak át, a Göcseji Múzeum gyűjtőnaplója szerint. A konyha feletti mennyezet deszkázatán ma is látszanak a füstös-konyha-nyomok. Átalakítás volt: a kémény beépítése és egy nagy téglakemence létesítése. A rekonstrukciónál az eredeti füstökonyha tüzelőberendezését kívántuk visszaállítani a Kávás-környéki hasonló tüzelőberendezések figyelembe vételével. A szobában

is visszaállítjuk – hasonló megfontolások alapján – az elbontott szemeskályhát, melynek egyes darabjai időközben elkallódtak (1918 után).

Az épület teljes befejezéséhez a kemence és cserép-kályha felépítésén kívül a falak finom sározása és meszelése, a földem sározása, a földpadló elkészítése, a pitvar teljes befejezése, az eresz-deszkázat teljes pótlása és az épület mögött az esővíz elvezetés biztosítása szükséges. Az ereszdeszkázat pótlásának nagyobb része nem szerepelt az eredeti költségvetésben.”

A jegyzőkönyvet Tóth János, Farkas János (a Városi Tanács mérnöke), Szentmihályi Imre és a kivitelező Czömpöl Antal írták alá.

A befejező munkák nagyon lassan haladtak, a következő évben szinte semmi látható érdemi változás nem történt. Közben azonban Tóth János elkészítette a szabadteri néprajzi múzeum tervét.

Javaslatát a Göcseji Múzeum 1960-ban megjelent jubileumi emlékkönyvében ismertette. „A zalaegerszegi skanzen a város belterületének déli részén lévő szépen fásított parkba kerül, melynek két dombos oldalát korszerű lakótelep és a hátát gyermekjátszóter szegélyezi. (2008-ban: Május 1 liget – NJ) A hosszú park biztosította a skanzen épületeinek laza elhelyezését az eszményien szép környezetben. A göcseji skanzen hosszú parkjának bejárata a temetőmúzeum előtti térről nyílik. A parkot keskeny belső út osztja ketté. A kávési ház a kerített kálvária temető-múzeuma mögött, hossz tengelyével a belső úttal párhuzamosan épült fel, az úttól jobbra. Az út másik oldalára kerül a hottói kovácsműhely, rengeteg régi kovácsoltvas készítményével. A lakóépület és a temetőkerítés közti dombon helyezkedik majd el egy borona présház és az utolsó (csödei) boronafalás pálinkafőző konyha. A lakóépület mögött, annak vonalában épül fel a kút, a borona-istálló, a pajta, s a belső út tengelyében a kerített boronaház (egyben őrlakás) eredeti bútorokkal. Az út baloldalán a kovácsműhely mögött épül fel a borona-kásté, a méhes, az ól, a kukoricagóré s ugyanitt, a belső útra merőleges külső Kemény Zsigmond utca (1955-től már: Tomori Pál utca – NJ) tengelyében az egyik göcseji fa harangtorony s egy szép, régi útmenti kereszt. A skanzen egységének biztosítása érdekében a kerített temetőmúzeumot a skanzentől elválasztó utat a temetőkerítés másik oldalán kell vezetni, aminek technikai vagy anyagi nehézsége nincs.”¹⁵

Az előkészítő munkák közben, 1960. december 27-én késő este az épület ismeretlen okból felgyulladt, tetőszerkezete jórészt leégett, falait, homlokzatát azonban sikerült megmenteni. Mielőtt helyreállítása megkezdődhetett volna, néhány lényeges változás történt. Kiderült, hogy az eredetileg kiszemelt terület kicsi, az épületek csak zsúfoltan volnának elhelyezhetők, egyáltalán nem tették volna lehetővé a

további fejlesztést még akkor sem, ha az ugyanide tervezett szabadtéri színpadot elhagynák. Az is nyilvánvalóvá vált, hogy az intézményt nehezen lehet beilleszteni a készülő városfejlesztési tervbe. Többek közt a mai Olajmunkás utat sem lehetne elvezetni a Kálvária másik oldalán. Az is felmerült, hogy a kis területű, mélyebben fekvő, sík felszínű park nem emlékeztet a dombos göcseji tájra.

Ezért a Városi Tanács Végrehajtó Bizottságának 70/1961. számú határozata azt javasolta, hogy a múzeumot Alsóerdőn, az erdészlaktól délkeletre eső területre telepítsék. (Ez nagyjából a mai vendéglő és a nyári napközis tábor helye. – NJ) A Műszaki Osztály azonban kérte a múzeumot, hogy más helyet is hozzon javaslatba. Az 1961. május 23-ra összehívott helykijelölő tárgyaláson három lehetőséget vitattak meg: a Május 1 ligetet, az Alsóerdőt, a Zalaréten a Hencz malom környékét. A megbeszélésen a Zalarétról kevés szó esett, Szentmihályi Imre és Tóth János egyaránt a Május 1 ligeti elhelyezés előnyeit, az alsóerdei építés hátrányait bizonyították.

A megbeszélés jegyzőkönyvéből:

„Dr. Tóth János, az Építésügyi Minisztérium Város- és Községrendezési Főosztály képviselőjében a következőképpen nyilatkozik: A szabadtéri múzeum kulturális, pedagógiai és idegenforgalmára való tekintettel a szabadtéri múzeumnak közel kell lennie a városhoz. Környezetének szépnek kell lennie, és fenntartásának terhei nem lehetnek súlyosak. Ezeket a feltételeket a megszemlélt helyek közül egyedül a Május 1 liget biztosítja. Ez a terület különösen értékes azért is, mivel a temetőmúzeumnak kialakítható kálvária temető ill. kápolna szomszédságában fekszik és így a szabadtéri múzeum szakrális része is megfelelő helyre kerül. Ez a hely egyébként is a szabadtéri múzeum kialakulásának kezdeti szakaszában erre a célra alkalmasnak bizonyult, épp ezért helyezte el ott a város a Minisztérium egyöntetű elhatározása következtében a szabadtéri múzeum első épületét, az úgynevezett kávési házat. ...

Különös fontosságú, hogy Zalaegerszeg területi építész, Dr. Radnai Loránd is a lefolyt tárgyalások és helyszíni szemle alapján ezt a helyet alkalmasnak tartotta a szabadtéri múzeum céljára és javasolta ennek létesítését, mivel szakvéleménye szerint ez a hely arra a célra kiválóan alkalmas. ...”

Tóth János érveit erősítette Szentmihályi Imre is: „Tekintettel arra, hogy a létesítmények berendezése a Göcseji Múzeum anyagából történik, a tárgyak a Göcseji Múzeumból a szabadtéri múzeumba való átszállítása és a szükséges rendszeres ellenőrzés szempontjából kívánatos, hogy a szabadtéri múzeum a Göcseji Múzeumhoz minél közelebb legyen elhelyezve. Erre a célra a Május 1 liget kiválóan megfelel,

viszont a távolság miatt az Alsóerdő nem. ...”

E megoldást a Városi Tanács nehezen tudta elfogadni, nem csoda, hogy két éven keresztül szinte semmi nem történt, s a leégett tető helyreállítása is 1962-ig húzódott.

Új helyzet alakult ki 1963 nyarára.

A/ 1962. január 1-től a múzeumok a megyei tanácsok kezelésébe kerültek. Ez a szervezeti változás közvetlen kapcsolat kialakítását tette lehetővé a megyei vezető szervek és a múzeumok tudományos, népművelő munkája között. Mindkét múzeum (a zalaegerszegi és a nagykanizsai) személyi állománya bővült, a raktározás körülményei – ha csak ideiglenes megoldásokkal is – javultak. Ez lehetővé tette az intézmények számára a fokozott tárgygyűjtést, nagyobb darabok beszállítását is.

B/ Nyilvánvalóvá vált, hogy az időközben nagyobbra tervezett szabadtéri múzeum valóban nem helyezhető el a Május 1 ligetben. Az Olajmunkás út kiépítésével területe is csökkent, a Kálváriával való közvetlen kapcsolata is megszűnt. Alsóerdőt, mint lehetséges helyszínt Tóth János és Szentmihályi Imre olyan határozottan elleneztek, hogy egyedüli megoldásként a korábban elvetett Zalarét, a Hencz malom környéke jöhetett szóba. Annak ellenére is, hogy már papírra kerültek az új tervek, melyek szerint a város területileg is Alsóerdő felé növekszik, magát az erdőt pihenőterületté alakítják.

C/ Az Országos Műemléki Felügyelőség a 18. században épült, a 20. század elején kibővített, akkor új felszereléssel ellátott vízimalmot ipari műemlékké nyilvánította, s elhatározta annak felújítását. A vásárlás 1963-ban megtörtént. A Városi Tanács Építési és Közlekedési Osztálya a felújítási engedélyt 1963. szeptember 23-án megadta, a munka hamarosan meg is kezdődött. Mivel Zalaegerszeg határában a 19–20. század fordulóján még hét vízimalom működött, ezekből egyedül a Hencz malom eredeti berendezése maradt meg, szóba került, hogy ez lehetne a szabadtéri néprajzi múzeum egyik épülete.

D/ Megkezdődött a Zalarét rendezése. A folyót új, távolabbi mederbe terelték, töltések közé szorították, így az árvízveszély megszűnt. Készültek a tervek sportpályák, biológiai oktatókert létesítésére is. Talán az is szerepet játszott, hogy a rét túlsó oldalán, a neszelei dombokon házhelyeket mértek ki, építkezés kezdődött, ez a területet hangulatilag is, optikailag is közelebb hozta a városhoz.

A Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága ilyen előzmények után tárgyalta 1963. július 24. ülésén a megye múzeumainak munkáját, a műemlékvédelem lehetőségeit, tennivalóit. Ekkor hozta a következő, 158/1963. VB. számú határozatot:

„A zalaegerszegi olai vízimalom ipari műemlék kisajátítását haladéktalanul le kell bonyolítani s ennek megtörténtéről – a helyreállítási munkák mielőbbi megkezdése érdekében – az OMF-et értesíteni kell. A végrehajtó bizottság elnökhelyettese a városi tanács végrehajtó bizottságát az intézkedések megtételére hívja fel. ...

A végrehajtó bizottság elhatározza, hogy a szabadtéri néprajzi múzeum létesítésére, illetve fejlesztésére 1964-től kezdődően öt éven át évenként 100.000 Ft anyagi támogatást biztosít.”

E határozattól számíthatjuk a Göcseji Falumúzeum létesítését.

IV. A megvalósítás

1. A hely

A szabadtéri néprajzi múzeum új helyének kiválasztása 1963-ban már nem keltett vitákat. A helyszínnel a néprajzos és az építész egyaránt egyetértett. „A megközelíthetőséget és elhelyezkedést tekintve elméletileg sem lehetne megfelelőbb helyet kiválasztani Zalaegerszegen a Falumúzeumnak. Elvileg helyesebb lett volna az épületeket dombos vidéken elhelyezni, mert így az egész berendezés a göcseji táj hangulatát sokkal jobban tükrözte volna, mint a lényegében teljesen sík terület. Ezt az esztétikai, hangulati problémát megfelelő fásítással fel lehet oldani. Súlyosabb gondot jelent az, hogy az egész terület árternek minősíthető ma még, s így a létesítmény veszélyeztetettsége fennáll. (...) Bizonyos mértékig újabb helyzetet teremtett a Zala folyó csatornázása, (...) Tekintettel arra, hogy az árvízvédelmi töltés néhány évig még nem nyújthat maximális biztonságot, továbbá a nem valószínű katasztrófára is gondolva, kívánatosnak látszik az összes épületnek egy olyan betonkoszorúra való építése, melynek felső szintje lényegében a malom padlószintje, azaz 150,70 m. magasság.” (Barabás Jenő, Szentmihályi Imre, Tóth János: A Göcseji Szabadtéri Néprajzi Múzeum programtervéből.)

Írásos nyomát nem találtam, csak saját emlékezetemre támaszkodva írhatom, hogy a megkérdezett vízügyi szakemberek egybehangzóan állították: 1963 után a területen semmiféle árvízi veszélytől tartani nem kellett. Még a szabályozás előtt sem emelkedett soha az árvíz a malom küszöbszintje fölé, a töltések pedig végleg eloszlattak minden aggodalmat. Az eltelt 45 esztendő ezt igazolta is. A folyó szabályozása később azonban más gondot bőven okozott. Az eredeti meder holt ággá vált, a víz utánpótlása csak néhány fenékforrásból adódott. Az 1970-es évek végére az alig mozduló víz elmocsarasodott, melyből a halak is

kipusztultak. A mederben korhadó, rothadó falevelek bűze mind kellemetlenebbé vált. Csak nagy költséggel lehetett a teljes medret a felhalmozódott hulladéktól, iszaptól megszabadítani. Mivel megszűnt a meder élő vízfolyás jellege, a malmot nem lehetett volna újra indítani, annak meghajtó szerkezetéből csak a kereket állították helyre, a vízterelő szerkezetet, zsilipeket nem, így az torzó maradt, a látogatók számára ma is nehezen értelmezhető.

Utólag, négy és fél évtized tanulságainak birtokában érdemes kissé részletesebben is foglalkoznunk a helyszín kiválasztásával. Egyrészt azért, mert már a Falumúzeumról megjelent első érdemi bírálat is kifogásolta a sík területet, másrészt pedig többször is elhangzott, hogy az akkori megyei és városi vezetők szűkkeblűsége miatt került ide a múzeum. Fentebb idéztem a dokumentumot, mely szerint éppen a városi tanács határozata javasolta helyszínként az Alsóerdőt. (Az akkori körülmények ismeretében azonban érthető, hogy éppen az építészek, a múzeumi szakember miatt tiltakozott Alsóerdő, mint helyszín ellen.) Ma már tudjuk, hogy az lett volna az eszményi hely.

- Felszíne a göcseji tájra jellemzően dombos.

- Mikroklímája is kedvezőbb, mint a Zalarété.

- Ma már a várostól sincs messze, szabadidőközpont, vendéglő, nyári napközis tábor, vendégházak épültek, erdei színház, botanikai park – az azaleás völgy – létesült, számos rendezvény színhelye e terület.

- Az intézmény jövődjének helyén a tényleges munka megkezdése előtt még sok teendő várt elvégzésre.

- Noha a malom és környéke is jórészt használaton kívül volt, legfeljebb marhalegelőül szolgált, annak birtokjogát meg kellett szerezni. Kisebb része állami és szövetkezeti tulajdon volt, ez nem okozott nehézséget. Nagyobb része azonban 24 parcellából állt, ezek némelyikén több birtokos is osztozott. A kisajátítással, vásárlásokkal kapcsolatos tárgyalásokat, egyeztetést Dr. Sáfár Árpád, a Megyei Tanács Művelődési Osztályának főelőadója intézte. A kisajátítási eljárás 1964. szeptember 9-én fejeződött be. További gondot jelentett, hogy a mai fogadóépület helyén még egy porta lakóháza, udvara volt, a kovácsműhely helyén pedig egy lábas pajta. A tulajdonosokkal nehezen sikerült megállapodni, csak 1966. december 31-én írták alá a szerződést, melynek értelmében a tanács a pajtát a saját költségén áttelepíti az udvarra. Ez 1967 elején megtörtént, ezután kezdődött a kovácsműhely építése. (Az idős tulajdonosok halála után kerülhetett sor a pajta végleges lebontására, majd a teljes porta kisajátítására, helyén előbb park, majd 1996-ban a fogadóépület építésére.)

- A kis sziget felett, ahova a kerített ház is került, magasfeszültségű villanyvezeték húzódott, ami alá

nem lehetett építeni. Ennek áthelyezési költsége 400.000 forint volt. Hossza tárgyalás után az ÉDÁSZ vállalta, hogy saját keretéből vezetékrekonstruktó címszó alatt a nyomvonalat északabbra, a múzeum területén kívülre helyezi.

– A helyszínt be kellett keríteni. Ezt nemcsak az általános vagyonvédelmi szabályok tették kötelezővé, hanem erre intett a kávési ház felgyújtása is. A kerítést az Ipari Tanulóiskola diákjai termelési gyakorlat keretében Bejczy László szakoktató irányításával építették. 1964-ban elkészült, két évtizedig védte az intézményt, akkor újra kellett cserélni.

– Az intézmény jövője helyét fel kellett tölteni, szintjét átlagosan egy méterrel emelni. Ennek költsége semmiféle előirányzatban nem szerepelt. Megoldást az jelentett, hogy Varró Sándor, a Megyei Tanács Tervosztályának főmérnöke a területet lerakó helynek jelölte ki, s a városban folyó építkezések alapján kitermelt földet, a bontásoknál keletkezett törmelékkel a vállalatok ide szállították. A megoldás pénzbe nem került, s átmeneti gondot csak az első években jelentett, a vegyes talaj némileg nehezítette a növények telepítését.

2. A program

A szabadtéri múzeum programjának kidolgozására a Megyei Tanács Művelődési Osztálya Barabás Jenővel, Szentmihályi Imrével és Tóth Jánossal kötött megállapodást. Kétségtől ez időben ők voltak Zala építészetének legjobb szakértői. Mindhárman a megyében születtek, Szentmihályi és Barabás Bődén, Tóth János Zalaegerszegen, az első kettő gyermekkorát is itt töltötte. Tóth János szombathelyi mérnökként a táj épületeit is megismerte, az 1950-es évek végétől pedig Szentmihályi Imrével együtt Göcsej nagyobb részét is bejárták. Szentmihályi már közel másfél évtizede kiemelkedő munkát végzett a göcseji építészet ekkor szükségszerűen gyorsan fogyatkozó emlékeinek felderítésében, adataik megőrkítésében. Akkori fotódokumentációja egyre nagyobb érték.

Előbb előtervet készítettek, ezt több szakmai fórum megvitatta, ennek alapján készült el a végleges programterv. Ennek főbb szempontjai:

„A szabadtéri néprajzi múzeum nem az egész megye, hanem a tágabban értelmezett Göcsej területének anyagát mutatja be. Ezért a neve is Göcseji Szabadtéri Néprajzi Múzeum, esetleg Göcseji Falumúzeum. Indokolt a területi szűkítés, mert Göcsej a megye néprajzilag legjellegzetesebb s egyben leghíresebb tája, s itt állnak rendelkezésre olyan épületek, amelyek képviselhetik egy adott korszak jellegzetes építkezési kultúráját. A GSZNM célja hasonlóan a többi szabadtéri néprajzi múzeumhoz sokrétű történel-

mi, múzeumi, műemlékvédelmi, néprajzi, építészeti, művészettörténeti, honismereti és idegenforgalmi igényeket elégít ki. ... Pár év múlva, mire a múzeum megnyithatja kapuit, hasonló épületeket már nem, vagy csak kivételesen találunk a megyében, s a látogató előtt a fejlődés egyszerű eszközökkel, igen erőteljesen dokumentálódhatik. Ezen túlmenően, mint a külföldi példák bizonyítják, számottevő idegenforgalmi jelentősége is lesz a múzeumnak, annál is inkább, mivel – úgy látszik – ez lesz az ország első számottevő szabadtéri múzeuma. (...) A GSZNM a század végi paraszti építkezési és lakáskultúrát mutatja be, de ezen keresztül elsősorban életforma bemutatására törekszik. Éppen ezért nem különálló épületeket, hanem komplex gazdasági együtteseket, udvarokat, lakóházakat, gazdasági épületeket kell bemutatni, teljes felszereléssel és berendezéssel együtt. A lakóházban ott állnak a bútorok, tüzelőberendezés, szerszámok, ruhák stb. A pajtában a gazdasági eszközök úgy, ahogy a századfordulón lehettek. Nem hagyhatók ki a kisebb, kevésbé díszes épületek (tyúkól, istálló, kút, pálinkafőző stb.) és az ipari létesítmények (malom, kovácsműhely) éppúgy, mint a göcseji falu egykor jellegzetes építménye, a harangláb és útszéli kereszt, amelyek itt már nem vallási, hanem esztétikai célokat szolgálnak. Öt komplett gazdasági udvar bevitelére van elvben és gyakorlatban lehetőség, figyelembe véve a gazdag és szegényparaszti építkezés s az egyes háztípusok közötti eltéréseket (kerített ház, hajlított ház, rövid csonkakontyos ház, hosszú ház, rövid ház). Ezen kívül több különálló építmény (szőlőhegyi pince, kovácsműhely, harangláb, kereszt) s néhány művészi szempontból kiemelkedő értékű házhomlokzat teszi teljessé a sort. Mindez olyan elrendezésben az olai malom köré csoportosítottan, hogy a régi göcseji falu jellegét és hangulatát visszaadja. A látogató érezze úgy, hogy egy 100 év előtti faluban járkal, anélkül, hogy olcsó naturális eszközökkel élne.”

A tervezésnél jelentős gondot okozott:

A/ Nem állt rendelkezésre elegendő hazai tapasztalat. Igaz, hogy az országos hasonló múzeum koncepcióját Viski Károly 1931-ben, Vargha László 1937-ben, Domanovszky György 1940-ben már figyelemre méltó tanulmányokban taglalta, de ezek közvetlen tervezési elvként alig voltak hasznosíthatók. A Göcseji Falumúzeumot csak 1973-ban követte a szombathelyi, csak a hetvenes években kezdődött a nyíregyházasóstói, a szennai, a pusztaszeri létrehozása. A szentendrei első programterv csak 1966-ban készült el, ezt 1970-ben szakértői bizottság vizsgálta meg, s csak ezután került sor a telepítési terv végleges kialakítására.¹⁶

B/ Alig volt lehetőség a nemzetközi tanulságok felhasználására. Ez időben még gondot okozott a szomszédos országok hasonló intézményeinek megismerése, s többségüket is ez idő tájt hozták létre. A tervezők a hasonló, külföldi létesítményeket jórészt leírásokból ismerték. Barabás Jenő és Tóth János hasonló célú utazásáról nem tudok, azt igen, hogy Szentmihályi Imrét csak az egerszegi megnyitása után tudtuk hozzásegíteni a bukaresti és a stübingi hasonló gyűjtemények megismeréséhez.

C/ Jelen sorok írója akkor még inkább kívül állt a szakmai körökön, ezért csak sejtette, mintsem ismerte a hozzáértők közti megosztottságot. Vargha László és Tóth János együttes szakértelme bizonyára még jobb eredményt hozhatott volna.

Az úttörő szerep magyarázza, hogy az előkészítés során nehezen kivitelezhető, szélsőségesnek tűnő javaslatok is szóba kerültek. Elegendő kettőt említenem: Felvetődött, hogy a fából készült épületeket változatlan formában, helikopterrel felemelve kellene átszállítani és az előre elkészített betonlapra helyezni. Hosszabb vita folyt arról, hogy a hottói kovácsműhely vert falát szét kellene fűrészelni, darabonként beszállítani, itt újra összerakni, hogy az anyagában is eredeti legyen. Csak a Néprajz Múzeumban 1966. október 13-án tartott szakmai konzultáció döntött véglegesen: „... szükségtelen a vályog- és vertfalú épületeknél az eredeti építőanyag felhasználása, ebben az esetben a helyi technika maximális figyelembe vételével a falak újra készítenők.”

A terv nagyobb része szakmai szempontból 45 év távlatából is időtállóan bizonyult. Természetes, hogy a négy évtized alatt felépített öt hasonló, de immár nagyobb intézmény tanulsága, a nemzetközi tapasztalatok megismerése birtokában néhány megoldás elavultnak tűnik.

A/ A terv célul tűzte, hogy az 1900 körüli paraszti építkezési és lakáskultúrát örökítse meg. Azonban kizárólag fából készült, zsúppal fedett, kémény nélküli háztípusok kerültek bemutatásra. Így aztán még a Gönczi Ferenc által megrajzoltnál is archaikusabb lett az eredmény. Szerinte ugyanis: „A lakóházak s melléképületek falait sövényből, fából, földből, vályogból és téglából építik.” E már akkor is változatos építési módokat nemcsak említi, hanem tárgyalja is. Könyvében több kéményes házat ábrázoló felvételt is találunk. A megvalósult intézmény noha többféle alaprajzú házat is megőrzött, kissé egysíkú, mert adós marad a különböző tüzelőberendezésekkel, nem mutatja a 19. század végi falu már akkor is változatosabb képét, melyben együtt volt jelen nemcsak a többféle alaprajz, hanem a többféle építőanyag, a füstös konyhás és a kéményes változat is. Mivel a kiválasztott lakóházakat a 20. század közepére jórészt kéményesre alakították,

szinte soha nem a bontáskor megismert forma, hanem az eredeti füstös konyhás állapot került felépítésre, szükségképpen rekonstrukcióra. Ezzel összefüggésben időközben módosult a bemutatás alapelve is. Az 1966. június 8-án kelt, Cseh Sándor OMF főmérnök által jegyzett irányelv szerint „Minden épületnek olyannak kell lennie, mint korábbi helyén volt: külső, belső, kialakítása, részletei, a rekonstruált szerkezetei és díszítése az eredetivel megegyező legyen.” Az 1966. október 13-án, a Néprajzi Múzeumban rögzített megállapodás szerint: „A felépítés során a megbízható adatok alapján rekonstruálható legrégebb állapotnak megfelelően kell az épületeket felépíteni.”

B/ Ma már természetesnek tartjuk, hogy a göcseji faluhoz hozzá tartozott az iskola, a tűzoltó szertár, az árnyékszék, esetleg a bolt, a kocsmá is. Ezek akkor még nem kerültek szóba, pótlásukra máig sem volt elegendő erő.

C/ Az elmúlt évtizedekben az is kiderült, hogy annak idején nem sikerült megnyugtatóan tisztázni a rekonstrukció elveit. A részletesebb elemzést mellőzendő csak két példa fér e keretekbe:

A kustánszegi emeletes káštut 1964 előtt lebontották, nagyon részletes dokumentációját Szentmihályi Imre már korábban elkészítette. Ennek alapján hitelesen felépíthető volt, de nem faragott borona gerendákból készült el, hanem vastagabb fűrészelt pallókból. Jelezni kívánván ezzel, hogy nem eredeti. Pár év múlva a pallók bebarantak, ma már a látogatót megtévesztik, mintha 150 éve már vastag, fűrészelt pallóból építkeztek volna.

Hasonlóan megtévesztő a kerített ház rekonstrukciója. Az építés idejére a csödei ház gazdasági szárnyait már lebontották, azokat távolabb építették fel. Célszerű és lehetséges is volt a rekonstrukció. Azonban ez – a rekonstrukciót jelző – nem faragott gerendákból készült, hanem fenyő-gömbfából. A mai látogató már ezeket is eredetinek vélheti. (A Finnugor Néprajzi Park közeli házai növelik a zavart.)

D/ Ugyancsak nehezen értelmezhető ma már a házormok elhelyezése. Többségük fából készült állványzatra került, s azok bebarantak után a látogató képtelen elkülöníteni a házormot a tartószerkezettől.

E/ A krónikás írásos nyomát nem találta, saját emlékeiben sem leli annak okát, hogy milyen megfontolások tették utólag a terv részévé a dabronci olajütő bemutatását. (Dabronc Veszprém megyében, Göcsejtől 40 kilométerre található.) Feltehetően Szentmihályi Imre szorgalmazta, mivel Göcsejben már nem talált működő olajütőt. Megszerzése annak idején rendkívül sok nehézségbe került, a veszprémi múzeum ragaszkodott hozzá, az ügyben Kiss Gyula elnökhelyettesnek többféle hatalmi kapcsolatát is igénybe kellett vennie. Úgy vélem, hogy a szerkezet a Hetésben dokumen-

tálható hasonló berendezésekkel nehezen rokonítható, ráadásul sem a falumúzeum rendszerébe nem sikerült megfelelően beilleszteni, sem a befogadó épület nem szerencsés. Mindvégig kissé idegen testként van jelen az intézmény permén.

3. Az áttelepített jelentősebb épületek és utolsó tulajdonosaik

1. Kávási ház – a Május 1 ligetből került ide, immár harmadik helyére. A Dömök családé volt.
2. Nagykutasi pajta (Fő u. 29.) Zsuppán Pál, Bazita, Petőfi u. 1.
3. Szentersébethegyi kamra (Béke u. 33.) Boronyák János és társai.
4. Hottói istálló (Dózsa György u. 5.) Nagy Pál.
5. Hottói kovácsműhely (Fő u. 21.) Soós Antal.
6. Budafai harangláb (közterület).
7. Zalalövői ház (III. Petőfi u. 78.) Herczeg Imre, lakója Herczeg Rozália.
8. Zalalövői ház (I. Petőfi u. 39.) Kovács Lajosné.
9. Csödei pálinkafőző (Alsócsöde 9.) Fekete Vendel.
10. Csödei lakóház (Alsócsöde 2.) Ruisz Ferenc és társai.
11. Csödei harangláb (közterület).
12. Gomboszegi kamra (Petőfi u. 36.) Matus Teréz.
13. Náprádfai pajta (Fő u. 94.) Salamon Józsefné és társai.
14. Bárszentmihályfai pajta (Fő u. 95.) Bencze Lajos és társai.
15. Felsőszenterzsébeti ház (Petőfi u. 14.) Józsa Sándorné Kerkakutas.
16. Kálócfaai ház (Petőfi u. 11.) Csóbor Pál.
17. Zalatárnoki pince, Kósa Sándor Zalatárnok.
18. Nemeshetési pince, Horváth Antal Nemeshetés.

Az épületeket általában meg kellett vásárolni. Sok gondot okozott az egyezkedés: egyik háznak 12 tulajdonosa volt, egy pajta 7 birtokosa szívesen beleegyezett az eladásba, de a nyolcadik azért ellenezte, mert egyik résztulajdonos rokona haragosa volt, s inkább lemondott volna a neki jutó 2.000 forintról, csakhogy haragosa se kapjon. A vásárlásokat dr. Sáfár Árpád intézte. Néhány esetben az építmény helyett újat kellett emelni: a budafai harang részére egyik vállalat társadalmi munkában fém állványzatot készített, a zalalövői Herczeg Rozália részére az építőipari szakközépiskola tanulói termelési gyakorlatként új hajlékot építettek. Fentiekén kívül több kisebb építményt is meg kellett vásárolni (méhes, gémeskút, bodonkút), ezek megoldása általában nem jelentett gondot.

4. Az építés

A szabadtéri néprajzi múzeum létrehozásának elhatározásával együtt nem sikerült a zalaegerszegi múzeumot úgy megerősíteni, hogy egyedül képes lett volna a bonyolult munka elvégzésére. Egyetlen néprajzos igazgató vezetésével működött, munkáját egy adminisztrátor segítette. Restaurátor nem volt. Az időszak alatt került a múzeumba egy régész, de fizetését még a gimnázium biztosította. 1967-ben a megye egy ösztöndíjasa került a helyére, ő már múzeumi létszámában. Az első időszakban az építők is, az örök is csak határozatlan idejű, állandóan meghosszabbított munkaviszonyban dolgoztak, nem voltak kinevezettek.

Érthető, hogy a tanácsi határozat megismerése után a múzeum vezetője megrettent a feladattól. A szabadtéri gyűjtemény létesítése helyett a szegek vidékének kutatási tervét dolgozta ki és terjesztette a minisztérium múzeumi osztálya elé. Szentmihályi Imre aggodalma érthető volt, hiszen a lehetőség is, a teendő is váratlan kihívást jelentett az intézmény számára. Az akkor érvényes, 1961. május 8-án kelt ötéves terv még nem is említette nemcsak a falumúzeumot, de még a kávási házat sem. Az 1963. április 9–11 között tartott minisztériumi vizsgálat is csak azt állapította meg, hogy „komoly problémát jelent a múlt évben (még 1960-ban! – NJ) leégett göcseji ház újbóli rendbehozatala és a közönség rendelkezésére bocsátása.” A tennivalók közt is csak azt jelölte meg, hogy „szükségesnek tartanánk a Május 1 ligetben lévő göcseji ház újbóli berendezését (soha nem volt berendezve – NJ), valamint a hozzátartozó gazdasági stb. melléképületekkel való kiegészítését.”

Nemcsak a szervezeti keret, hanem a tanácsi határozatban kilátásba helyezett pénz sem volt elegendő a megvalósításra. Az előterv a szükséges összeget 2,020.000 forintra becsülte, ez magában foglalta a gondnoki lakás és a kiállító terem építését is. (Nem számolt a vízimalom helyreállításával, mivel azt az Országos Műemléki Felügyelőség saját keretéből végezte.) Ez is 770.000 forinttal több volt, mint amire a határozat fedezetet nyújtott. A sok társadalmi munka, másutt elszámolt költség ellenére, kiállítóterem és gondnoki lakás nélkül is a felhasznált összeg végül a következő volt:

Zala Megyei Tanácstól: 1,209.000 Ft
 Zalaegerszeg Városi Tanácstól: 1,032.000 Ft
 Országos Műemléki Felügyelőségtől: 814.000 Ft
 Országos Tervhivataltól: 500.000 Ft
 Művelődésügyi Minisztériumtól: 500.000 Ft
 Országos Idegenforgalmi Tanácstól: 500.000 Ft
 SZÖVOSZ-tól: 40.000 Ft.

Együtt: 4,545.000 Ft.

Nyilvánvaló volt, hogy a gyűjtemény létrehozása csak múzeumon kívüli energiák bevonásával képzelhető el. Ennek érdekében jött létre 1964. október 20-án az ún. Skanzen bizottság. Indulásakor 24 tagja volt, elnöke Török Lajos, a Megyei Tanács elnöke, tagjai a művelődési, az építési és a tervosztály vezető munkatársai, a városi tanács elnökhelyettese, a pártbizottságok, a népfront, az idegenforgalmi hivatal, a KISZ munkatársai, muzeológusok, esetenként felkért más szakemberek. Az eredeti elképzelés szerint ritkábban üléselő tanácsadó testület lett volna, de 1966-ban átalakult: Kiss Gyula elnökhelyettes vezetésével szinte hetenként (később két alkalommal) is összeülő 8–10 tagú munkabizottság lett, magában foglalva az építkezést irányító kisebb csapatot. Munkáját háttérből a megyei tanács művelődési osztálya, főként annak közművelődésért felelős osztályvezető helyettese szervezte. Az ülésekről részletes emlékeztető készült, ezeket a múzeum gazdasági-adminisztrációs mindenese, Sümeghy Valéria fogalmazta. A bizottság munkájának, munkamódszerének, ezzel együtt a falumúzeum létrehozásának részletesebb elemzése helyett célszerű egyik jegyzőkönyvet nagyobb terjedelemben idézni. A többi 35–40 is hasonló tartalmú.

„Jegyzőkönyv

készült a Skanzen bizottság 1967. május 16-án megtartott ülésén. Jelen vannak: Kiss Gyula, a Megyei Tanács VB. elnökhelyettese, Baranyai Sándor, a Művelődési Osztály vezetője, Dr. Sáfár Árpád főelőadó, Zöldág Imre előadó, Kustos Lajos, a Városi Tanács VB. elnöke, Simon Géza, a tervosztály, Németh Lajos a Pénzügyi Osztály részéről, a Tervező Iroda képviselője, Zalavári István mérnök, Csiszár Lajos műsz. ellenőr a Beruházási Iroda részéről, a Göcseji Múzeum képviselői: Dr. Szentmihályi Imre igazgató, Temesvári Andor restaurátor, Szilágyi János művezető és Sümeghy Valéria gazd. ea. Varró Sándor külföldi útja miatt távol.

Kiss Gyula: Üdvözlö a megjelenteket és kéri, hogy a legfontosabb problémákat még az ő jelenlétében mondják el. A TEFU vállalta, hogy az összes szükséges földet odaszállítja a területre.

Szilágyi János: Téglagyár is szállítja a megígért töltesanyagot.

Sáfár Árpád: a ramocsai gémeskút tulajdonosától hoztam egy nyilatkozatot, mely szerint 250 Ft-ért bármikor el lehet hozni. A Herceg-féle házhoz szükséges építési engedélyt is sikerült megszerezni. Szentmihályi Imre: Átadja az épület alapozásokkal kapcsolatos néprajzi szempontokat tartalmazó feljegyzést Zalavári és Kiss elvtársaknak. A tervező irodával az alapozással kapcsolatos problémák tisztázása megtörtént, most ennek alapján folytatódhatnak az alapozások. A múlt

heti tárgyaláson, melyen nem voltam jelen, döntés született a csödei harangláb, a hahóti gémeskút és galambdúc ügyében, mely ellenkezik a szakmai követelményekkel. Csödén én már kötöttem egy előnyös megállapodást a plébánossal, mely szerint az eredetit beszállítanánk és helyette fából egy másikat készítenénk. Ez a legolcsóbb megoldás. A galambdúccal és a gémeskúttal is ez a helyzet, hogy feltétlenül az eredetit kell beszállítani, és semmi esetre sem lehet két gémeskútból összeállítani. A helyszínen kell mindenütt tisztázni a lehetőségeket, megállapítani a pontos méreteket és tárgyalni a tulajdonosokkal. Ezért kérnénk holnapra biztosítani egy kocsit, mellyel Csödére, Budafára, Hahótra vásárlások miatt, Zalalövőre és Bakra az elindítandó építkezések ügyében kellene menni.

Kiss Gyula: Egyszer már megnézték ezeket az objektumokat, most miért van szükség kocsira? Ha csak Szentmihályi és Temesvári elvtársak mennek, akkor menjenek motorkerékpárral. Figyelmezteti Szentmihályi Imrét, hogy ő akadályozza a munkát, nem pedig a Beruházási Iroda, ez rovására megy a Skanzen fejlődésének. Próbáljon meg a társadalmi szervekkel együtt működni, akik az építkezésnél segítő partnerek.

Szentmihályi Imre: Kéri a bizottságot, hogy vitás kérdésekben döntés előtt a múzeum véleményét is hallgassák meg, különös tekintettel a szakmai problémákra. Kiss elvtárs véleményét igazságtalannak tartom, mivel a skanzen szívügyem, s éppen ezért sokkal többet tettem és teszek érte, mint ami kötelességem lenne. Elismerést nem várok, csupán tárgyilagos értékelést. Ha nincsenek megelégedve a munkámmal, akkor fegyelmi vizsgálatot kérek magam ellen, de a Néprajzi Múzeum és a Művelődésügyi Minisztérium szakembereinek bevonásával.

Kiss Gyula: Azt egyelőre a vb. dönti el, hogy hogyan folytatja le a fegyelmi vizsgálatot.

Szentmihályi Imre: Korábban kaptam a Beruházási Irodától egy levelet, hogy közöljem: milyen objektumokat lehet megvásárolni. Megadtam a kért adatokat, s mivel nem sikerült a vásárlásuk, azért ajánlottam fel, hogy ismételten kimegyek a községekbe és megkísérlem a megegyezést a tulajdonosokkal. Az eredeti galambdúcokat kell feltétlenül behozni, mert ez a szakmai követelmény, és meg kell egyezni a tulajdonossal, hogy helyette újat állítunk neki. Gémeskutat Hahótról vagy Ramocsáról lehet behozni, de műszaki szempontból egyik sem kifogástalan. Viszont a mi esetünkben a néprajzi szempont a döntő. Semmi sem indokolja a fenti esetekben, hogy az eredetiek helyett másolatokat építsünk. Véleményem szerint azonban fontosabb a nagy épületek felépítése, és a munka meggyorsításához kérem Kiss elvtárs segítségét. A kisebb objektumokat menet közben megszerezhetjük.

Temesvári Andor: Mint már a múltkor is mondtam, hogy ha a gémeskút kávájának a profilja van is meg, akkor már be lehet hozni és itt ki kell pótolni. Kiss Gyula: Ki jelölte ki ezeket az objektumokat megvásárlásra?

Szentmihályi Imre: A programtervbe is be lettek állítva ezek a létesítmények és azt a szakemberek jóváhagyták. Azonban már évek teltek el azóta és természetesen, hogy az állaguk tovább romlott. Minden épület mellé egy másik hasonló is meg lett jelölve, hogy ha az eredetileg tervezettet nem sikerült behozni, akkor legyen választék helyette. Ezeket az objektumokat a programterv alapján én jelöltem ki, hogy meg lehessen vásárolni.

Simon Géza: Varró elvtárs volt kint Hahóton és műszaki szemmel nézte meg a kijelölt létesítményeket. Azért javasolta, hogy újat készítsenek helyette, mert látta, hogy milyen rossz állapotban vannak.

Szentmihályi Imre: Kérem Kiss elvtársat és a bizottságot, hogy az egyes munkaköröket élesen határolják el egymástól, és a szakmai, néprajzi problémákban bizottsági döntés ne történjen a szakmailag felelős néprajzos meghallgatása nélkül. Az előző ülésen – mikor pl. Budapestre kellett mennem – sajnós, ez történt.

Kiss Gyula: Én megvédem Varró elvtársat a távollétében, mert ő csak azt tette, amit Te mondtál.

Zalavári István: Varró elvtárs azért mondta, hogy csináljunk újat, mert a galambdúcot a tulajdonos nem akarta odaadni, a gémeskút viszont rossz állapotban van.

Kiss Gyula: Nem engedélyezek újabb kutatást. Kettő is megnézték már azokat a létesítményeket. Kérem Szentmihályi elvtársat, hogy nyilatkozzon, melyik objektumot hozzuk be. Senki sem vonta kétségbe Szentmihályi elvtárs szakmai tudását, és az ilyen vonatkozású dolgokba a bizottság tagjai nem is szólnak bele. Azonban azt is el kell mondanom, hogy nem vagyunk megelégedve a munkáddal. Szükséges az apróbb objektumoknak a nagyokkal történő párhuzamos betelepítése.

Zalavári István: Azok is nagyon mutatnak és feltétlenül szükségesek. Szentmihályi Imre: Holnap kimegyek az érintett községekbe, megnézem, hogy milyen állapotban vannak ezek a létesítmények és véleményt mondok. Az az építkezéseknél az akadály, hogy üzemek és vállalatok nem jönnek a megjelölt és általuk megígért határidőre. Az OM (Olajipari Múzeum – NJ) képviselőivel közösen tartott megbeszélésen a bizottság elfogadta a javaslatot, hogy a Mesterházi ingatlan kisajátítása után a terület az övék legyen. A skanzen és a vasútvonal közti terület a skanzennek kell, tartalékterületként. Nem helyes, ha oda építeni akarnak. Az olajosokén – igényük szerint a skanzentől Ny-ra eső rész legyen.

Kiss Gyula: Nem is akarnak oda építeni, csak a panoráma és a rálátás miatt van szükség annak a háznak az eltüntetésére.

Szentmihályi Imre: A bizottság határozata alapján újabban a Beruházási Iroda köti meg a szerződéseket a dolgozókkal. Vannak azonban olyan alkalmazottak, akik munkájával szemben támasztott szakmai követelményeket feltétlenül bele kell venni a szerződésbe, (Kaczor Lászlónál a különféle zsuppolási módok.) Ezért kérném, hogy ilyen esetekben a múzeumot is kérdezzék meg előzetesen, mivel különben szakmai és pénzügyi problémák adódhatnak. Nem tudom azt sem, hogy Varró elvtárs Szilágyi János művezetővel miért akar új szerződést kötni, amikor a jelenlegi szerződésben minden olyan tételt bevettem, amelyet ő javasolt.

Kiss Gyula: A Beruházási Irodát a VB. bizta meg, hogy az anyagi és műszaki problémákat ők oldják meg. Varró és Németh elvtársak a felelősek a pénzügyi helyességért. Az OMF felé is az iroda számoljon el. A zsuppolót ki kell vinni a helyszínre és megmutatni neki a jellegzetes fedési módokat.

Szentmihályi Imre: A bontási periódus után most egy nagy ütemű és gyorsított építési periódust kell megkezdeni, de minél előbb. Ezt május elejére ütemeztük, de a vállalatok nem jönnek. Gazdát kérek keresni a zalatárnoki és nemesbetei pincék áttelepítésére ...

Temesvári Andor: Kérem Csizsár elvtársat, hogy vizsgálja felül az építési naplót és ellenőrizze a bejegyzések helyességét. Kustos elvtársat arra kéri, hogy ha lehet, öntözőkocsival küldjön vizet az alapok elárasztásához.

A lángmentesítéshez a szükséges vegyszereket megrendeltem. Két kiselezett fürdőkáád kellene a zsúpkvék vegyszerezéséhez.

Kiss Gyula: meg kell nézni a MÉH telepen vagy az Építőipari Vállalatnál. Én sem tudok mindent megszerezni és elintézni. A legkönnyebb engem felhívni vagy megkérni, hogy ezt és ezt intézzem el. Szentmihályi elvtárs is ezt csinálja, azonban amikor a segítséget megszerzem, a társszervekkel nem tud kijönni, és ezért nem lehet azon csodálkozni, hogy azok nem akarnak eljönni dolgozni. Mivel a szóban forgó létesítményeket feltétlenül meg kell nézni, a Művelődési Osztály még egyszer utoljára adjon kocsit. ... A honvédségtől a katonák már hét végén jönnek. A szükséges diáklétszámot két nappal előbb be kell jelenteni Baranyai elvtársnak. A TEFU kocsikat most kell kihasználni a földszállításra, mert később már a terménybetakarítás miatt nem lesz kocsi. ...

Szilágyi János: Amíg én azt nem mondom, hogy elég, minden nap jöhet 20 diák. Kiss Gyula: Kotun elvtárs utasította a zalalövői és a baki állami gazdaságokat, hogy az embereket küldjék. Ha az andráshi-

daiak is jönnek, akkor kérném, hogy nekem szóljanak.

Szilágyi János: Kéri, hogy az éjjeliőrnek engedje a bizottság lekaszálni a fűvet ...

Kiss Gyula: Kaczor László kaszálja le a fűvet. Megígéri, hogy a két pincének szerez gazdát. A kiállítási épületből az idén nem lesz semmi, nincs rá fedezet, de a Beruházási Iroda rendelje meg a terveket.

(Ezután még hosszabb vitát rögzít a jegyzőkönyv a néprajzos felelősségéről, a jogkörökről, a kocsni beosztásáról, hogy ki menjen Hahótra a gémeskutat megnézni, a Mesterházi ingatlanon a fák kivágásáról stb.)

Kiss Gyula az ülés végén több intézménnyel beszélt telefonon, az olajosok adnak ácsot. A szentgyörgyvölgyi tanács holnap ad választ, hogy hol van a keresett harang.

K. m. f. Sümegehy Valéria jkv.“

1967. február 20-án a következők vettek részt a bizottság ülésén: Kiss Gyula, a Megyei Tanács elnökhelyettese, Erdélyi Zoltán, a Néprajzi Múzeum munkatársa, Füzes Endre, a Művelődési Minisztérium főelőadója, Igaz Mária, a TIT Országos Központjának munkatársa (ő Ortutay Gyula, a TIT akkori elnöke képviselőként), Baranyai Sándor, a MT Művelődési Osztályának vezetője, Németh József osztályvezető helyettes, Dr. Sáfár Árpád főelőadó, Gombos Vilmosné, a MT. Pénzügyi Osztályának munkatársa, Simon Géza, a MT. Tervosztályának főelőadója, Kustos Lajos, a Városi Tanács elnökhelyettese, Varró Sándor, a beruházási iroda főmérnöke, Csizsár Lajos műszaki ellenőr, Dr. Szentmihályi Imre múzeumigazgató, Temesvári Andor restaurátor és Sümegehy Valéria gazdasági előadó, egyúttal a jegyzőkönyv vezetője.

Csak ilyen részletekbe menő, sok embert, számos intézményt megmozgató munkával és szervezéssel lehetett elérni, hogy a Falumúzeum kevés pénzből és másutt nem tapasztalt rövid idő alatt felépüljön. Négy évtized után már könnyű megítélni, hogy jó néhány akkori, sok érvet felsorakoztató, sok ütközést kiváltó szakmainak tűnő ügy lényegében jelentéktelenné vált. Például a vitatott gémeskút végül nem került be (egyébként is Hahót Göcsejen kívül volt, mint ahogy a bodonkút is Baktól keletre, a soholári erdőben), a helyette beszállított kút elemei költséges pótlásokkal és restaurálással is rég elpusztultak, helyettük már a harmadik másolat látható.

Az elvégzett nagyobb munkák:

1963: Erdemi, látványos tevékenységre nem kerülhetett sor, az előkészítés fél esztendeje volt. Megkezdődött a vízimalom helyreállítása.

1964: Megtörtént a terület kisajátítása, bekerítése, elkészült a Zala ágon a szigetre vezető híd. Barabás

Jenő, Szentmihályi Imre és Tóth János befejezték az előtervet, megalakult a Skanzen Bizottság.

1965: Június végére elkészült a tudományos programterv, ennek birtokában megkezdődtek az épületvásárlások. Őszre befejeződött a malom helyreállítása.

1966: Megkezdődött a terület feltöltése, a tereprendezés, elkészült a felvonulási épület. Felépült három lakóház, egy pajta, két kamra, a pálinkafőző kunyhó. A DÉDÁSZ áthelyezte a magasfeszültségű villanyvezetékét.

1967: 8 nagyobb és 4 kisebb épület bontása, beszállítása történt meg, elkészült összesen 13 építmény. Augusztusban a még be nem rendezett épületek egy hétig látogathatók voltak. Ennek az előzetes, részleges nyitáshoz két oka volt. Egyrészt alkalmat, lehetőséget kívánt teremteni arra, hogy a meghívott szakemberek megtekinthessék az eddig végzett munkákat, hogy tanácsaik, javaslataik hasznosításával lehessen folytatni a munkát. Másrészt a közvélemény, sőt a vezetők egy része számára is igazolni kellett a készülő múzeum létét, ezzel további támogatást elősegíteni.

1968: Öt nagyobb és kilenc kisebb építmény készült el, nagyobb részük immár berendezetten. A berendezés részletes tervét 1968. június 28-án alakították ki Zalaegerszezen, K. Csilléry Klára, Kerecsényi Edit és Szentmihályi Imre. Ugyanők abban állapodtak meg, hogy a kerámia anyag kiválogatására Kresz Máriaat kérik fel. A megbeszélésen a megállapodást jegyzőkönyvbe is foglalták, az ott meghatározott terv szerint történt a bútorozás, s lényegében ez az állapot maradt fenn majd négy évtizedig. (Minimális változtatásokkal, amely általában némi szegényedést jelentett a tárgyak romlása, néha elveszése miatt.)

Az év nyarán az iskolák, más művelődési intézmények bevonásával nagyobb arányú gyűjtési akció indult az elegendő berendezési tárgy, bútor stb. biztosítására. A tárgyak kiválasztásában, a berendezésben nagy segítséget nyújtott Kerecsényi Edit nagykanizsai múzeumigazgató és néhány frissen végzett néprajzos, köztük Bíró Friderika.

A Falumúzeum 1968. augusztus 19-én nyílt meg. A Ruhagyártól indult közel 200 népi táncos menettánc vezetője a közönség egy részét a helyszínre, ahol megjelent Kisházi Ödön, az Elnöki Tanács helyettes elnöke. Megnyitót Molnár János művelődési miniszterhelyettes mondott. Utána Balassa Iván avatta fel a három jeles zala néprajzkutatót: Plander Ferenc, Bellosics Bálint és Gönczi Ferenc emlékére megőrkítő táblát a malom falán. A megnyitót fonási, szövési, hímző, faragó, valamint cséplési bemutató, folklór műsor tette látványosabbá.

5. A létrehozók

Mivel a Göcseji Múzeum alig rendelkezett megfelelő szervezeti és gazdasági erővel, a falumúzeum létrehozása csak szokatlanul széles körű, ma már alig érthető összefogás eredményeként jöhetett létre. Ez indokolja, hogy megörökítsük azon nevét, akik az ügyért a legtöbbet tették. Jól tudva, hogy négy évtized távolából már a számbavétel nem lehet teljes.

A szabadtéri néprajzi múzeum gondolatát a Zala megyei vezetők közül elsőként kétségkívül Hadnagy László elnökhelyettes karolta fel, s nagy szerepe volt az ügy elindításában. A gondolatot minisztériumi munkája közben is pártolta. Noha már a tényleges építést nem érte meg, utóda számára nehezen kikerülhető teendőül hagyta. Utóda, Kiss Gyula szerepéről többször volt szó, nélküle a gyűjtemény biztosan nem vagy csak jóval később épült volna meg.

Barabás Jenő, Szentmihályi Imre és Tóth János érdeme a tudományos terv elkészítése. Tóth ekkortájt ment nyugdíjba az Építésügyi Minisztériumból, de magával hozta nemcsak szakmai tekintélyét, hanem hivatali kapcsolatainak súlyát is. Emlékeim szerint Barabás Jenő a közvetlen munkában kisebb szerepet vállalt, de a tudományos terv kidolgozásában meghatározó része volt. Barabás ekkor egyetemi docens, egyúttal a MTA. Néprajzi Kutatócsoportjának munkatársa is. 1966-ban rendeztük Zalaegerszegen a Nevezetes zalaiai című kiállítást, itt az ő munkásságát is bemutattuk, a megye vezetőinek meghívott vendége volt, a kapcsolatos televíziós műsorban is szerepelt, mindez helyi szakmai tekintélyét is megnövelte.

Szentmihályi Imrét – azon túl, hogy diákkora óta figyelemmel kísérte Göcsej népi építészetét, arról felbecsülhetetlen értékű dokumentációt gyűjtött össze – Tóth János ügybuzgalma tette a gondolat hívévé. Noha az induláskor a nehézségeket látva (érthetően) megrettent, szakértelmével, szívós makacsságával, fél évtizednyi megfeszített munkájával múlhatatlan érdemeket szerzett. Nevét méltán őrzi emléktábla az intézmény falán.

Temesvári Andor a nagykanizsai múzeum restaurátoraként került kapcsolatba az építéssel, két éven keresztül több ember munkáját végezve dolgozott. (Szó szerint értendő, mivel mindvégig a malomszobában lakott, munkaidőt nem ismerve.) Nem állt rendelkezésre kellő tapasztalat, sok mindent elsőként alkalmazott, jobbra ő dolgozta ki a konzerválási eljárást is. 1967-től egyéb feladatokat – szervezés, fotózás, dokumentálás stb. – is vállalt. Erre alkalmassá tette sokoldalú érdeklődése, jó kapcsolatteremtő készsége.

Sümeghy Valéria 1966-tól a gazdasági ügyeket intézte. Kezdő munkatársként került az intézménybe, ennek ellenére nagyon hamar képes volt a hatékony

munkára. Az anyagi források bizonytalansága miatt a gazdasági ügyintézés sok rugalmasságot, esetenként kockázatvállalást is jelentett. Jól hasznosította kiváló tárgyalási készségét, erre azért is gyakran szükség volt, mert az igazgató merev stílusa miatt keletkezett feszültségeket fel kellett oldani.

Hosszú ideig a múzeum alkalmazásában állt Szilágyi János kőműves, aki az építkezés idején – egy ideig még utána is – a szakipari munkák egyik legfontosabb szereplője volt. Nemcsak fizikai munkát végzett, a művezetői teendőket is ellátta.

A Megyei Tanács Művelődési Osztályának munkatársaira sok feladat jutott. Nem volt még megyei múzeumi igazgatóság, a másutt ez időben már a szervezetre háruló teendőket is jórészt ők intézték. (E sorok írója akkor az osztály közművelődési ügyekben illetékes helyettes vezetője lévén, napi kötelezettségként foglalkozott a múzeummal. Az osztály hivatali lehetőségei, jó városi, megyei és országos kapcsolatai révén tudott hatékonyan közreműködni.) A diákok akkor társadalmi nevezett munkáját főleg Baranyai Sándor, a művelődési osztály vezetője, Kékesy Antal iskolai csoportvezető és Vadvári Tibor középiskolai előadó szervezte. A terület kisajátítását, a beszállított épületek vásárlását dr. Sáfár Árpád főelőadó intézte.

A műszaki teendők fő felelősei a tanács tervosztályának, illetve tervező, beruházási vállalatának munkatársai, Varró Sándor, Szerdahelyi Károly és Zalavári István mérnökök voltak. Mindhárman nem tehernek, kötelességnek érezték a létrehozást, hanem szívügyüknek is. Ugyancsak köszönet illeti Szalay Lászlót, a városi tanács, Csiszár Lajost, a beruházási iroda mérnökeit. A pénzügyek intézését Pirocska Ernő, a megyei tanács pénzügyi osztályának vezetője és Gombos Vilmosné előadó, valamint Markos Alfréd, a városi tanács pénzügyi előadója tették gördülékenyebbé.

Az állami gazdaságok akkor működő egyik szervezetének, a területi igazgatóságnak Keszthelyen dolgozó vezetője, Kotun Károly szervezte az általa irányított intézmények közreműködését, főleg az épületek bontásában, szállításában. Rendkívül sok munkát vállaltak az olajipari vállalatok, különösen Tóth Ferenc, akkor a gellénházi vállalat vezetője, ezzel együtt a Magyar Olajipari Múzeum létrehozója, később igazgatója. Az Állami Építőipari Vállalat élén akkor állott Király Lajosnak, a Tanács Építőipari Vállalat igazgatójának, Bényi Imrének is köszönettel tartozik a múzeum. Sok akadályt segítettek elhárítani a Zalaegerszegi Városi Tanács vezetői, Nátrán János elnök, majd 1965-től Kustos Lajos, aki két évig elnökhelyettesként, majd 1967-től elnökként állt az ügy mellé. Mindvégig sokat segített az ipari tanulóiskola. Ebben különösen kiemelkedő volt Bejczy László szakoktató tevékenysége. A bontásban, építésben közreműködő vállalatok közül

az emlékezetten kívül több feljegyzés is őrzi a MESZÖV, az Erdőgazdaság, a Kerámia és Betonáruipari Vállalat, a honvédség néhány Zalaegerszegen állomásozó egysége, több állami gazdaság nevét. A fizikai munkát végző szakemberek közül Béres Ferenc, Kaczor László, Tamás István, Komáromi János végzett kiemelkedő munkát. Utóbbi az intézmény megnyitása után még két évtizedig, nyugdíjazásáig állt a múzeum szolgálatában.

A tapasztalatok szűkössége, a gyakorlott kivitelező apparátus hiánya, a sok jó szándékú, de a kellő hozzáértés híján lévő közreműködő miatt fokozottabban vetődött fel a szakszerűség biztosításának igénye. Ebben nagy segítséget jelentett egyrészt Szentmihályi Imre makacs aggályoskodása, másrészt Barabás Jenő és Tóth János tekintélye. Füzes Endre akkor a Művelődési Minisztérium Múzeumi Osztályának munkatársaként dolgozott. Néprajzos volt, Baranyában már múzeumi gyakorlatot is szerzett. Jól tudta hasznosítani egyrészt osztálya hivatali súlyát, másrészt saját szakavatottságát. A minisztérium adta háttere, oldott, kompromisszumokra képes tárgyalási stílusa, humora révén sikeresen közvetítette a Kiss Gyula képviselte, inkább csak a határidőkre ügyelő, átmeneti megoldásokkal is megelégedő, sokszor agresszív álláspontja és Szentmihályi Imrének a szakmát képviselő nézetei között.

Nagyon jelentősek voltak azok a konzultációk, melyekre Zalaegerszegen vagy a Néprajzi Múzeumban került sor több alkalommal is. Egy részük megállapításait jegyzőkönyvek is őrzik. Néhány példa:

1966. október 13-án a Néprajzi Múzeumban Bodrog Tibor főigazgató, Szolnoky Lajos főigazgató helyettes, Tóth János és Szentmihályi Imre két épület rekonstrukciójának tudományos elveiben, 1967. január 10-én Bodrog Tibor, Szolnoky Lajos, Kodolányi János, Erdélyi Zoltán, Cseh István, Mendele Ferenc (utóbbiak az OMF mérnökei), valamint Szentmihályi Imre és Tóth János ugyancsak több épület rekonstrukciójának módjáról döntöttek. (A kiviteli munkák alapjául az a tanulmány szolgált, melyet Cseh István, az OMF főmérnöke készített még 1966-ban.) 1967. augusztus 15–16-án Zalaegerszegen Balassa Iván, Király Péter és Erdélyi Zoltán rögzítették álláspontjukat az eddig elkészült épületekről és fogalmazták meg további javaslataikat. 1968. február 16-án a következő hónapok teendőikben állapodott meg Barabás Jenő, Erdélyi Zoltán, Füzes Endre, Kodolányi János, Mendele Ferenc, Németh József, Szentmihályi Imre, Szolnoky Lajos, Takács Lajos és Tóth János. 1968. június 20-án Zalaegerszegen Szentmihályi Imre, Temesvári Andor, Szabó Zoltán vegyész, Selmeczi István restaurátor, Némethy Endre, a Központi Múzeumi Igazgatóság osztályvezetője a tetők lángmentesi-

téséről tanácskozott. 1968. június 20-án K. Csilléry Klára, Kerecsényi Edit és Szentmihályi Imre az épületek berendezésének módját rögzítették.

6. A megnyitás óta

1972-ig folytak a kisebb pótlások, rekonstrukciók, az építés ténylegesen ekkor fejeződött be. (Kástu rekonstrukciója, házormok elhelyezése, ezzel együtt a budafai harangláb áthelyezése, olajütő épülete és szerkezetének pótlása, kálócfa ház istállójának felépítése).

Több terv is készült a továbbfejlesztésre, ezek megvalósítására azonban hosszú ideig nem került sor. 1975-ben ugyan Szentmihályi Imre szorgalmazására elkezdődött a tervben nem szereplő további két pince betelepítése, alapjaik is elkészültek. A felépítés azonban már elmaradt. Egyrészt azért, mert lényegesen új típusal nem gazdagították volna a képet, másrészt mivel erre az időre a megnőtt hatókörű és megerősödött munkatársi gárdájú múzeum anyagi és szellemi erőit is teljesen lekötötte a birtokba vett múzeumépületek (zalaegerszegi, nagykanizsai,) rekonstrukciója, a raktárak kialakítása, az időszakos és állandó kiállítások létrehozása. 1978-tól a keszthelyi Balatoni Múzeum is a zalai szervezet részévé vált, elkerülhetetlen volt a teljesen leromlott épület felújítása, ezután ott is állandó kiállítás készítése.

Növelte a Göcseji Falumúzeum jelentőségét, hogy 1969-ben szomszédságában megnyílt a Magyar Olajipari Múzeum. Akkoriban sok vita folyt arról, hogy célszerű-e a néprajzi kiállítással határosan egy technikatörténeti múzeum létrehozása, nem zavarja-e a látványt. Akkor is azt bizonygattam, ma is azt gondolom, hogy nem. Azért sem, mert egyrészt 70 esztendeje a göcseji házak közelében emelkedtek a fűrésztornyok, s a régi életforma szétrobbantásához a kőolajtermelés is hozzájárult. Négy évtizede a két intézmény békésen megfér egymás mellett, a látogatók ma is közös bejáraton áthaladva nézhetik meg mindkettőt. Sajnos, a zalai kőolajtermelés is jórészt már csak a múlt emléke.

1974-ig még az építés idejéből fennmaradt 15–16 négyzetméteres csúf bódé szolgált pénztárral, az örök melegedő helyéül. Ezt egy elemes faházra sikerült felváltani, melyhez 1980 után egy kis téglatoldalék is került. (A közönségfogadó épület csak 1996-ban készült el.)

Az is hamarosan kiderült, hogy a tervezettnél jóval több gondot okoz a fenntartás. Már 1970-ben a malom faanyagát a gyorsan pusztító könnyező gomba támadta meg, csak Temesvári Andor szakértelme és megfejtett munkája mentette meg az épületet. Az 1970-es évek végére a Zala holt ága elmocsarasodott, a halak is kipusztultak, a víz bűzösé vált. A megoldást az tette lehetővé, hogy Villányi Miklós akkor pénzügy-

miniszter-helyettes egy érettségi találkozó alkalmából megígérte, hogy segít. A múzeumnak nem, csak a vízügyi alapnak tudott pénzt utalni, s a Zalarét vízügyi rendezése ürügyén sikerült a medret kitisztítani, a víz pótlására a Zala új medréből az andráshidai hídtól kezdődően föld alatti műanyag csővezetékét építeni.

A nyolcvanas évek közepén az eredetileg beépített dréncövek eltömődtek, a talaj elvizesedett, a talpgerendák korhadni kezdtek. A felkért szakértők azt is szóba hozták, hogy a teljes múzeumot le kellene bontani, a faanyagot konzerválni, s az intézményt új helyen felépíteni. Kiderült, a korhadás fő oka: minden épület szigetelt beton alapon állt ugyan, de ez az alap alacsonyabb volt az udvarok szintjénél, s azokat a néprajzi hitelesség biztosítása érdekében a sározás is eltakarta. Így a szigetelés hatástalan volt, az alsó gerendák korhadni kezdtek. Müller Imre erdőmérnök, faipari igazságügyi szakértő javaslata alapján az udvarok szintjét csökkenteni kellett, az udvarok földjébe korszerű dréncövek kerültek, a boronafalak alsó részéről le kellett verni a vakolatot, a gerendák kiszáritása után azokat újra kellett konzerválni.¹⁷

Mind több gondot okozott a zsúpolás javítása, cseréje is. 15 év után elkerülhetetlené vált a kerítések megújítása,

Ilyen körülmények között csak jámbor szándék maradt a továbbfejlesztés. (Régi népiskola betelepítése, tűzoltó szerház építése, újabb háztípusok – kéményes, vertfalú, téglából készült, cseréppel fedett stb.) bemutatása is.

1985-ban került a malom falára Tóth János emléktáblája, amely helyett aztán később egy közös tábla készült, amely az intézmény szellemi megteremtőinek, Barabás Jenőnek, Szentmihályi Imrének és Tóth Jánosnak az emlékét örökíti meg.

1994 után a múzeum megújult, energikusabb vezetése sikeresen használta ki a pályázati rendszer bevezetésével adódó lehetőségeket. 1996-ban Zalaegerszeg Önkormányzata megépíttette a régóta hiányzó fogadóépületet. Nemcsak kielégíti a korszerű igényeket, hanem esztétikailag is növeli a szabadtéri néprajzi múzeum értékét.

Az évtized végén a megélénkülő politikai kapcsolatok révén vetődött fel, hogy Zalaegerszegen lehetőség lenne a finnugor rokon nyelvű népek építkezését, kultúráját bemutató szabadtéri néprajzi múzeum felépítésére. Ennek révén 1999-ben nyílt meg a hanti ház, majd 2001-ben az új, de szervezetenként a Falumúzeummal egységet alkotó intézmény ünnepélyes nyitására is sor került. A Finnugor Néprajzi Park házai mind rekonstrukciók, szakszerűségüket garantálja, hogy az ottani szakemberek építik fel a Zalaegerszegen előkészített anyagokból. Fokozatosan az eredeti berendezési tárgyak nyelvrokonaink honá-

ban készült hű másolatai is az épületekbe kerültek. Így nemcsak hazánkban, hanem Európában is mindeddig páratlan szabadtéri múzeumi egység jött létre: a magyar néprajzot, a rokon népek lakáskultúráját és a magyar olajipar múltját bemutató kiállítás egymás mellett.

2002-ben elkészült a zalacsébi fatemplom másolata. Zala megyében a 18–19. században még sok faluban boronákból összerótt szentegyház állt, ezeket a 19. században jórészt lebontották. (Tudomásom szerint az utolsó az 1930-as években Szentadorjánban – ma Lisperzentadorján falurésze – égett le.) Rómer Flóris az 1860-as években Zalacsében felmért, lerajzolt egy ilyen építményt, ennek alapján kerülhetett sor a rekonstrukcióra. A megvalósításban kiemelkedő szerepe volt az Együtt Zalaegerszegért elnevezésű civil szervezetnek. Ez időben már nem okozott szakmai gondot, hogy az építmény nem eredeti anyagokból készült el, hanem bevalottan rekonstrukció.

Pályázati pénzekből 2003-ban épült fel a szigeten az un. foglalkoztató ház, amely kisebb kiállításoknak, előadásoknak, gyermekfoglalkoztatásoknak ad színteret. Ezzel egy időben az első portán álló pajta egyik felében évenként több alkalommal is kisebb népművészeti kiállítások nyíltak.

2005-ben az intézmény képzőművészeti alkotással is gazdagodott. Ekkor került a bejárat elé Szabolcs Péter Zalaegerszegen élő szobrászművész Öreg pár című, padon ülő, idős parasztházaspárt ábrázoló bronzszobra.

Az öröndetes gyarapodás árnyoldala, hogy 2005 körül újra látványosan romlani kezdett több épület állaga. 2007-ben a torkos pajta már életveszélyessé vált, a kerített ház tetejét hónapokon át fekete fólia fedte zsúp helyett.

1995 után pályázati pénzekből lehetővé váltak a nagyobb érdeklődést kiváltó rendezvények is. (Az intézmény megnyitása óta rendezett munkabemutatókat, folklór előadásokat, népi színjátékokat, de ezeket nem tudta rendszeressé tenni, s különösen nem volt mód nagyobb létszámú közönséget vonzó programokra. Nemesak anyagi okokból, hanem azért is, mert a fogadó épület elkészülte előtt elfogadható véccé sem volt a területen.) Pár éve nagyméretű rendezvénysátor is növeli az előadások biztonságát, a nézők kényelmét.

A 2008-ban a következő nagyobb események szerepelnek a tervben:

április 25–27: V. Zalaegerszegi Országos Fazekas-Keramikus Találkozó és Fesztivál

július 7–8: IV. Mura-menti Népek Hagyományőrző Fesztiválja

július 27: VIII. Egerszegi Búcsú

augusztus 20: VIII. Kenyér-fesztivál és Nemzetközi Néptánc Gála

szeptember 27: III. Szüreti Vigadalom
 november 8: III. Márton-napi vigasságok
 november 29: III. Zalai Disznótoros
 Pajtakiállítások:
 április 25: Népi fazekasság
 június 6-tól: Szlovéniai népművészek
 augusztus 21-től: Illés Gyula szövő és Balogh Mihály
 fafaragó népi iparművészek.
 Fotókiállítás a foglalkoztató házban:
 április 4-től: Kockaháztól a családi házig
 augusztus 20-tól: A Göcseji Falumúzeum képekben és
 történetekben.

7. Amit másként is lehetett volna

E sorok írója nem néprajzos, de több, mint négy évtizedes tanúként megkockáztathat néhány megjegyzést.

A/ Talán célszerűbb lenne, ha a falumúzeum nem a 19. század végi falu statikus képének bemutatására törekedne, hanem a változás érzékeltetésére is (Kéményes, döngölt és téglafalu, cseréppel fedett házak is.)

B/ Nagyobb bátorsággal lehetett volna újra cserélni a korhadt faelemeket. Akkortájt a magyar muzeológia is jobban bízott az újdonságnak számító műanyagokban, a korszerű vegyszerekben: „A mai konzerválási technika nemcsak a további korhadást szünteti meg, hanem a már korhadt részeket is nagymértékben szilárdítja” – írta Balassa M. Iván.¹⁸ Még a zalaegerszegi intézmény megnyitása után is az országos múzeum építői közt tudományos folyóiratban vita folyt arról, hogy hány százalék új elemet használtak fel az első tájegység valamelyik épületéhez. Hogy mennyire megváltozott a gyakorlat, annak igazolásául érdemes belelapoznunk a minket jobban érdeklő Nyugat-Dunántúli tájegység építési beszámolójába: Iklódbördöcei torkospajta: „... szinte teljesen új anyagból kellett újjáépítenünk. A rekonstrukciót az elkorhadt, illetve beépítésre már egyáltalán nem használható épületelemek, a felmérési és bontási dokumentáció alapján készítettük el. ...“

Vöcköndi lakóház: „... eredeti faanyaga szintén igen rossz állapotban érte meg az újjáépítést, így minden egyes épületelemét új anyagból kellett elkészíteni. Az eredeti anyagból csupán egyet tudunk megmenteni és beépíteni: a tornác kitaposott gerendáját.“

Rédicsi lakóház: „Az épület egyharmad részét tudtuk csak eredeti anyagból felépíteni.“

Kondorfai lakóház: „Az 1826-ban épült lakóházat szinte teljesen új anyagból építettük fel.“¹⁹

Célszerűbb lett volna Zalaegerszegen is a nagyon korhadtak helyett bátrabban beépíteni az új gerendákat is. A nagy gonddal elvégzett restaurálás ellenére egy részük 20-30 év múlva tönkrement, azokat újakkal kellett pótolni. (Pléhkrisztus a keresztfával, az idézett jegyzőkönyvben is sokat vitatott gémeskút, a pálinkafőző kunyhó talpgerendája stb.)

C/ Szentendre gyakorlata igazolja, hogy az épületek berendezését is újra kell gondolni. Nemcsak a szegény és a gazdagabb paraszti lakáskultúrát lehet bemutatni, hanem arra is törekedni kell, hogy az intézmény az emberi élet fordulóit, a különböző munkákat, ünnepeket is jobban érzékeltesse.

D/ Ami négy évtizede jelen volt, mára már múlttá öregedett. Mind gyakrabban vetődik fel, hogy ez a szabadtéri múzeum sem adja a régi falu teljes képét. Nemcsak a már említett vert- vagy téglafalú, kéményes, 19. század végi épületek hiányát érezzük. Nemcsak a régóta tervezett falusi kocsmát, boltot, iskolát látnánk szívesen. A következő nemzedéknek az 1950–1970 között épült sátor tetős családi házak is a múltat jelentik. Ezeknek nemcsak a berendezését cserélték ki, hanem többségüket át is építették: megtoldták, emelettel növelték, válaszfalait áthelyezték stb. Ma már ez is a múlt, ez is múzeumi témává vált. Ezt igazolja, hogy a foglalkoztató házban 2008. április 4-én nyílt meg a nagyatádi múzeum A kockaháztól a lakásig című vendégkiállítása, s a Göcseji Múzeum is arra készül, hogy nagyobb kiállításon mutassa be az 1960-as évek lakáskultúráját, életmódját.

Jegyzetek:

1993-ban, a múzeumigazgatás gondjaitól megszabadulva, Göcseji Falumúzeum létrehozásának 35. évfordulójára készülve, összegyűjtöttem az építéssel kapcsolatos dokumentumok egy részének másolatát, ezt kiegészítettem a létrehozás történetjének összefoglalásával. Az így létrejött kéziratot Göcseji Falumúzeum története címmel elhelyeztem a Göcseji Múzeum adattárában. (1640–93. sz.) Jelen dolgozat erre támaszkodik, a hivatkozás nélkül idézett jegyzőkönyvek, jelentések kivétel nélkül a fenti adattári egységre alapulnak.

Az épületek bontásának Szentmihályi Imre által készített részletes dokumentációja ugyancsak a múzeum adattárában található, a fotótárban pedig több száz fénykép az építés különböző munkáiról. Többségük Szentmihályi Imre, kisebbik hányaduk Temesvári Andor felvétele.

A jegyzetekben csak az adattárban nem található forrásokat jelölöm. Saját emlékeim kiegészítésében, pontosításában Sümeghy Valéria segített.

- ¹ Jankó János: Az ezredéves országos kiállítás néprajzi faluja. Bp. 1897.
- ² Viski Károly: A magyar skansen Magyar Szemle 1931. 3. sz.
- ³ Vargha László: A magyar skansen Eth. 1937. 4.
- ⁴ Gönyey Sándor: A tenyészállatvásár néprajzi tanulságai Népr. Ért. 1939. 1.
- ⁵ Vasi Szemle 1939. 150–161.
- ⁶ Mindkét terv a Göcseji Múzeum történeti gyűjteményében. 2008-ban egyik változat a Göcseji Múzeum

- állandó kiállításán. GM. T. 95. 13. 174. sz.
- ⁷ A városi képviselőtestület jegyzőkönyvéből. In: Zalaegerszeg Dokumentumok a város történetéből. Zeg. 1985. 326–327. old.
  - ⁸ Az intézmény akkori helyzetéről: Németh József: A Göcseji Múzeum története. In: Zalai Múzeum 10. 2001.
  - ⁹ Zalai életrajzi kislexikon 3, javított, bővített kiadás Zeg. 2005.
  - ¹⁰ Uo.
  - ¹¹ Uo.
  - ¹² Különnyomatban is. Szombathely 1939.
  - ¹³ A kiadásra írásos bizonyítékot nem találtam, mindössze egy, a költségeket engedélyező végrehajtó bizottsági határozatot. Csak saját emlékeimre támaszkodhatom, ui. én intéztem a kiadás ügyeit. (Némileg az én mulasztásom is, hogy a kötetről hiányzik a Zala Megyei Tanács szerepének jelölése.)
  - ¹⁴ Zalai életrajzi kislexikon 3. javított, bővített kiadás Zeg. 2005.
  - ¹⁵ 296–301. oldal
  - ¹⁶ Szabadtéri néprajzi múzeumok Magyarországon. Szerk. Kurucz Albert – Balassa M. Iván – Kecskés Péter. Corvina, 1987. 8–9. o.
  - ¹⁷ Müller Imre: A Göcseji Falumúzeum épületeinek faanyagvédelme. Műemlékvédelem, 1988. 2. sz. 122–125.
  - ¹⁸ Etnographia, 1969. 125. o.
  - ¹⁹ Téka 91' 2. sz. 1–3. o.